

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra trestního práva

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Výjimečný trest odnětí svobody

Plzeň 2018

Nováková Lucie

„Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma „*Výjimečný trest odnětí svobody*“ zpracovala samostatně, a že jsem vyznačila prameny, z nichž jsem pro svoji práci čerpala, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

V Plzni dne 19. března 2018

.....

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu mé diplomové práce,
panu JUDr. Petru Škvainovi, za odborné vedení.

Obsah

1	Úvod	1
2	Účel trestu podle současné právní úpravy	3
3	Aktuální právní úprava výjimečného trestu	6
3.1	Postavení výjimečného trestu v systému trestněprávních sankcí	6
3.2	Ukládání výjimečného trestu	7
3.3	Mládež a delikvence	11
3.3.1	Mladiství a výjimečný trest	13
3.4	Trestní řízení v případě ukládání výjimečného trestu.....	17
3.5	Výkon výjimečného trestu odnětí svobody	20
3.5.1	Zařazování odsouzených do věznice se zvýšenou ostrahou.....	22
3.5.2	Vybrané diferenciacie výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou u odsouzených k výjimečnému trestu odnětí svobody	23
3.6	Podmíněné propuštění z výkonu výjimečného trestu	26
3.6.1	Zkušební doba a přiměřená omezení a povinnosti	28
4	Milost a amnestie.....	29
5	Doživotní trest jako náhrada trestu smrti	31
5.1	Historický exkurz: Trest smrti v letech 1919-1989 u nás.....	33
5.1.1	Problematika trestu smrti za vlády Tomáše Garrigue Masaryka	33
5.1.2	Protektorát Čechy a Morava.....	34
5.1.3	Benešovy „retribuční“ dekrety	35
5.1.4	„Monsterprocesy“	35
5.1.5	Vývoj sankční politiky v letech 1960- 1989	37
5.2	Dlouhodobé tresty odnětí svobody z pohledu penologie.....	38
5.2.1	Pojem penologie	38

5.2.2	Programy zacházení s vězni	40
5.2.3	Problematika nápravy a resocializace dlouhodobě vězněných osob	42
5.2.4	Vybrané negativní jevy uvěznění	44
5.3	Kazuistika	47
5.3.1	Miloslav Širůček.....	47
6	Závěr.....	50
7	Resumé	53
8	Použité prameny a literatura.....	54

1 Úvod

Účelem této práce je rozebrat základní aspekty výjimečného trestu odnětí svobody, od účelu takového trestu, přes zákonné podmínky jeho uložení, až po jeho samotný výkon. Původně jsem neměla v plánu se zabývat penologickým hlediskem výjimečného trestu, ovšem během studia této problematiky mě obor penologie zaujal. Jde o vědní obor, který někteří autoři zařazují pod obor kriminologie, jiní jej považují za obor samostatný, a tak jej vnímám i já. Dle mého názoru zaujímá nezbytné postavení z hlediska celého trestního práva, jelikož studuje z různých úhlů pohledu ukládané tresty, jež jsou základním prostředkem sankční politiky. Z počátku jsem v této práci nechtěla ani rozebírat historický vývoj výjimečného trestu, ovšem dodnes stále diskutovaný trest smrti se mi jevil jako téma, jež by zapadalo do tématu mé práce.

V první kapitole bych ráda rozebrala účel trestu, avšak ne z hlediska filosofického na základě teorií absolutní, relativní a smíšené, nýbrž na základě platné právní úpravy pomocí zásad stanovených trestním zákoníkem.

Dále budu pojednávat o postavení výjimečného trestu v systému trestněprávních sankcí, stran jeho výjimečnosti a mimořádnosti jak do četnosti ukládání, tak do délky jeho trvání. Budu se věnovat aspektům ukládání výjimečného trestu odnětí svobody podle aktuální právní úpravy, což bude především zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník. Stěžejním tématem této části bude rozbor pojmů, které stanoví ve svém § 54 odstavci třetím pro ukládání trestu odnětí svobody na doživotí, a to *zvláště zavržení hodný způsob provedení, zvláště zavržení hodná pohnutka a zvláště těžký a těžko napravitelný následek*.¹ Budu vycházet z komentáře k trestnímu zákoníku i z judikatury, která je v tomto případě vcelku štedrá. Možnosti nápravy pachatele se budu věnovat ve světle judikatury a v pozdějších kapitolách ještě samostatně z pohledu penologického, respektive penitenciárního. Co se týče mladistvých a výjimečného trestu, v první řadě

¹ § 54 odst. 3 písm. a) zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

obecně nastíním problematiku delikvence mládeže a sankcí jim ukládaným za použití aktuální právní úpravy, zákona č. 208/2004 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže a opět trestního zákoníku, podrobněji se pak budu věnovat trestnímu opatření odnětí svobody a jeho výkonu dle zákona č. 169/1999 Sb. Ve své práci užiji i zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád v podkapitole o trestním řízení, kde nebudu rozebírat celý jeho průběh, ale zaměřím se především na odlišnosti, které se v řízení vyskytují v případech zvláště závažné trestné činnosti a poté i možnosti uložení výjimečného trestu odnětí svobody. Stěžejní právní úpravou pro další část mé práce bude zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, zejména ustanovení o právech a povinnostech odsouzených, zacházení s nimi a o typech věznic, kam jsou osoby odsouzené zařazovány, zejména věznic se zvýšenou ostrahou. Budu se věnovat odlišnostem, které jsou ve výkonu trestu odnětí svobody mezi vězni s „běžnými“ tresty a vězni s výjimečným trestem, zejména tím doživotním. Možnosti propuštění osob odsouzených k výjimečnému trestu jsou podmíněné propuštěním a milost nebo amnestie prezidenta. Budu psát o obou těchto institutech, ale spíše se zaměřím na podmíněné propuštění z výkonu trestu, zejména na podmínky, za kterých lze tento institut použít.

Samostatnou kapitolu si zaslouží doživotní trest jakožto nejtvrďší represivní prostředek českého trestního práva v kontrastu s trestem smrti. Trest smrti nastíním krátce v historickém exkurzu, kde poukážu na významné události a mezníky v historickém vývoji definitivního trestu.

Jak jsem výše nastínila, své místo v mé diplomové práci bude zaujímat i penologie, zejména penitenciaristika a to v souvislosti s programy zacházení v českých věznicích a problematikou resocializace dlouhodobě vězněných osob. Zaměřím se mimo jiné i na vybrané problémy vězeňského života.

Na závěr své práce pro přiblížení problematiky rozeberu konkrétní případ doživotně odsouzeného vězně ve světle judikatury.

2 Účel trestu podle současné právní úpravy

Pojem účel trestu dnešní trestní zákoník nezná, na rozdíl od svého předchůdce, zákona č. 140/1961 Sb., který v § 23 odst. 1 tento pojem definoval následujícím způsobem: „*Účelem trestu je chránit společnost před pachateli trestných činů, zabránit odsouzenému v dalším páchání trestné činnosti a vychovat jej k tomu, aby vedl řádný život, a tím působit výchovně i na ostatní členy společnosti.*“² Tato definice byla v podstatě nahrazena obecnými zásadami trestání, které byly promítnuty do jednotlivých ustanovení o trestních sankcích a jsou formulovány jak obecně pro všechny trestní sankce v § 36-38 trestního zákona, tak speciálně pro tresty v § 39-45 a ochranná opatření v § 98-99 trestního zákoníku.

Požadavek zákonnosti trestní sankcí v § 37 odst. 1 TrZ, v širším pojetí jako zásada *nullum crimen, nulla poena sine lege* nalezneme již v § 12 odst.1 trestního zákoníku, potažmo již v samotné Listině, kde stojí: „*Jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jaké jiné újmy na právech nebo majetku, lze za jeho spáchání uložit*“³ Zákonem ve smyslu tohoto článku Listiny se rozumí právě trestní zákoník, jakožto jediný zákon, který taxativním výčtem stanoví, jaké jednání je trestným činem a jaký trest lze za něj uložit. Odstavec druhý § 37 trestního zákoníku vyjadřuje zásadu humánnosti trestněprávních sankcí, opět obsaženou již v samotné Listině v článku 7, který zakazuje mučení, kruté, ponižující a nelidské zacházení v souvislosti s trestáním. Tato ustanovení slouží k ochraně lidské důstojnosti a fyzické integrity osoby, nevyjímaje osoby, které jsou trestněprávně potrestány. Co se týče mučení a krutého zacházení, zde není žádných pochyb o tom, že žádný z trestů v současné právní úpravě, takovým není, a to v podstatě od roku 1990, kdy byl zákonem č. 147/1990 Sb., zrušen trest smrti, ve své podstatě nahrazen doživotním odnětím svobody jakožto nejprísnejším trestem za nejzávažnější trestné činy.

² § 23 odst. 1 zákon č. 140/1961 Sb., trestní řád

³ Čl. 39, Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod

§ 37 odst. 2 dále hovoří o zákazu nepřiměřenosti trestní sankce. Zde musíme přihlídnout k § 12 odst. 2 TrZ, tedy k subsidiaritě trestní represe a stejně tak k zásadě spravedlnosti trestu. Ve smyslu tohoto paragrafu považujeme trestní odpovědnost a s ní související následky jakožto prostředek krajní *ultima ratio*, který lze uplatnit pouze v případech společensky škodlivých jako poslední a ve své podstatě jedinou možnost ochrany, jelikož jiné právní prostředky nepostačí, respektive selžou.⁴ Zásada přiměřenosti trestních sankcí je dále vyjádřena v § 38 odst. 1 TrZ, podle níž se při ukládání trestní sankce přihlíží k povaze a závažnosti trestného činu, dále k poměrům pachatele, jimiž myslíme především poměry osobní, rodinné a majetkové, v neposlední řadě samozřejmě i k okolnostem uvedeným v dalších odstavcích výše uvedeného § 38 jako jsou přitěžující, polehčující okolnosti, chování pachatele po spáchání trestného činu a další, ovšem rozebírat zde každý jednotlivě není smyslem této kapitoly, proto jsem vybrala z mého pohledu ty nejpodstatnější pro vyjádření podstaty účelu trestu. Přiměřenost ve smyslu tohoto paragrafu nechápeme jako způsobení pachateli trestného činu stejné újmy, jakou on spáchal na poškozeným, nýbrž myslíme právě úměrnost trestní sankce k okolnostem individuálního trestného činu a osobě konkrétního pachatele.⁵ Trest však musí z důvodů výchovných i preventivních způsobit pachateli újmu vyšší než je prospěch, který získal spácháním trestného činu, v opačném případě by pachatele hrozba trestu neodrazovala od jeho protiprávního jednání.⁶

De lege lata je tedy účel trestních sankcí vyjádřen právě těmito zásadami a kritérii jejich ukládání. Z hlediska právní teorie je účel, respektive cíl trestu, ochrana společnosti před trestnou činností a jejími pachateli, která je realizována prostřednictvím individuální represe a prevence vůči konkrétnímu pachateli a generální prevence vůči celé společnosti, což potvrzuje i Ústavní soud ve své judikatuře.⁷

⁴§ 12 odst. 2, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁵ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, s. 502

⁶NOVOTNÝ, Oto. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 1969, s. 62

⁷Bliže viz nálezy Ústavního soudu ČR sp.zn. IV. ÚS 463/97, [47/1998 USn.]

Individuální represí se rozumí znemožnit pachateli opakování trestné činnosti, nebo mu takové jednání alespoň ztížit právě uloženou trestní sankcí, ať už jde o omezení na svobodě, omezení jeho pohybu, činnosti, nebo finančních prostředků. Zabránění pachateli v dalším páchání trestné činnosti lze považovat za minimální program trestu, jež pachatele má přimět alespoň k respektování zákona, i kdyby jen z důvodu nedostatku příležitosti nebo z obavy z trestu.⁸ Podle Oty Novotného může represivní působení trestu přerůst ve výchovné působení na pachatele.⁹ S tímto se naprosto ztotožňuji, byť v zabránění páchání trestné činnosti nespátřuji výchovu v tom pravém smyslu, avšak v praxi může výkon trestu změnit pachatelovy návyky, pohled na společnost, v neposlední řadě i na sebe samého natolik, že dojde k jeho resocializaci. Výchovné působení na pachatele stojí především na snaze o pozitivní změnu jeho osobnosti, přičemž taková snaha by neměla být pro splnění svého účelu pouze jednostranná, nýbrž by se měl sám snažit o dosažení takové změny. Výchovný účel trestu je z mého pohledu jednou z jeho důležitějších funkcí, avšak výrazně pokulhávající. To, že výchovný účinek nedosahuje předpokládaných výsledků, bohužel potvrzuje fakt, že značná část pachatelů trestnou činnost opakuje, jinými slovy se dopouští recidivy. Generální prevence je v podstatě uskutečňovaná prostřednictvím té individuální, neboť právě uložení spravedlivého a včasného trestu konkrétnímu pachateli, varuje ostatní občany před pácháním trestné činnosti a poukazuje na neodvratitelnost trestu za takové jednání, informuje i laickou společnost o tom, co je ve společnosti nežádoucí a tím je od takového chování odrazuje, preventivně tedy předchází páchání trestné činnosti. Z mého pohledu toto může odradit spořádané, socializované a především psychicky vyrovnané jedince, ovšem v případech labilních, problémových občanů, se taková prevence mívá účinkem.

Shrnula bych tedy, že účelem trestu je ochrana společnosti před kriminalitou jak izolováním pachatele od společnosti, tak jeho výchovou během výkonu trestu, s tím že je nezbytné, aby bylo potrestání konkrétního pachatele spravedlivé a včasné, jedině takové může splnit svůj zamýšlený účel a působit i generálně preventivně vůči celé společnosti.

⁸ NOVOTNÝ, Oto. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 1969, s. 13

⁹ Tamtéž, s. 19

3 Aktuální právní úprava výjimečného trestu

3.1 Postavení výjimečného trestu v systému trestněprávních sankcí

Trestní zákoník taxativním výčtem v § 52 stanoví, jaké druhy trestů je možno uložit, v odstavci třetím odkazuje na § 54, tedy výjimečný trest. Z takového rozdělení vyplývá, že tresty dělíme v podstatě na dva subsystemy a to tresty pravidelné a tresty výjimečné.¹⁰ Dále dělí výjimečný trest na trest odnětí svobody nad dvacet až do třiceti let a trest odnětí svobody na doživotí. Samotný název „výjimečný trest“ nasvědčuje tomu, že jde o trest mimořádný, který není ukládán pravidelně jako ostatní tresty¹¹ a dále je mimořádný v délce svého trvání. Trestní zákoník stanoví, v jakých případech může soud takový trest uložit. Mírnější formu výjimečného trestu (20-30let) lze uložit pachateli zvlášť závažného zločinu, přičemž závažnost takového je velmi vysoká nebo možnost nápravy pachatele je obzvláště ztížena.¹² Trestní zákoník taxativně vypočte, za které trestné činy obsažené v jeho zvláštní části je dána možnost soudu uložit trest odnětí svobody na doživotí a to následovně: za zvlášť závažný zločin vraždy podle § 140 odst. 3, nebo který při spáchání zvlášť závažného zločinu obecného ohrožení podle § 272 odst. 3, vlastizrady, teroristického útoku podle § 311 odst. 2, teroru, genocidia, útoku proti lidskosti, použití zakázaného bojového prostředku a nedovoleného vedení boje podle § 411 odst. 3, válečné krutosti podle § 412 odst. 3, perzekuce obyvatelstva podle § 413 odst. 3 nebo zneužití mezinárodně uznávaných a státních znaků podle § 415 odst. 3 zavinil úmyslně smrt jiného

¹⁰ KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-3025-9, s. 96

¹¹ § 52 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník stanoví:

(1) Za spáchané trestné činy může soud uložit tresty

- a) odnětí svobody,
- b) domácí vězení,
- c) obecně prospěšné práce,
- d) propadnutí majetku,
- e) peněžitý trest,
- f) propadnutí věci,
- g) zákaz činnosti,
- h) zákaz pobytu,
- i) zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce,
- j) ztrátu čestných titulů nebo vyznamenání,
- k) ztrátu vojenské hodnosti,
- l) vyhoštění.

¹² § 54 odst. 2 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

člověka.¹³ Dále stanoví, že závažnost takového zvlášť závažného zločinu musí být mimořádná vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení nebo zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku, současně uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti nebo není naděje, že by pachatele bylo možno napravit trestem nad 20 do 30 let. Pro obě formy výjimečného trestu platí, že je lze uložit pouze u zvlášť závažného zločinu a trestní zákoník musí současně u konkrétního trestného činu ve zvláštní části uložení takového trestu výslovně dovolit. Pachatele, jimž byl uložen výjimečný trest odnětí svobody, soud zpravidla zařazuje do věznice se zvýšenou ostrahou, stejně jako pachatele, který spáchal trestný čin ve prospěch organizované zločinecké skupiny, zvlášť závažný zločin, za který mu soud uložil trest odnětí svobody ve délce trvání nejméně osm let, nebo který byl odsouzen za úmyslný trestný čin a během posledních pěti letech uprchl nebo se pokusil uprchnout z vazby, z výkonu trestu nebo z výkonu zabezpečovací detence.¹⁴ Podmínkám ukládání výjimečného trestu a jeho výkonu se budu ve své práci věnovat podrobněji v dalších kapitolách.

3.2 Ukládání výjimečného trestu

Jak jsem výše nastínila, ukládání výjimečného trestu jakožto nejtvrďší trestněprávní sankce, může nastoupit pouze v případech mimořádných jako reakce na protiprávní jednání odlišné od případů běžných, jeho výjimečnost tedy netkví pouze v jeho délce, nýbrž právě i v tom, že postihuje pouze pachatele zvlášť závažných zločinů, které se svojí závažností naprosto vymykají způsobem a mimořádnými okolnostmi jejich spáchání. Z § 14 trestního zákoníku plyne jasná bipartice trestného činu, jelikož rozděluje trestné činy na dvě kategorie: přečiny a zločiny. Přečinem je takový trestný čin spáchaný z nedbalosti a dále ty úmyslné trestné činy, za které zákon stanoví maximální výši horní hranice trestu odnětí svobody ve výši 5 let. Zločin je vymezen negativně jako takový trestný čin, jež není přečinem, rozumíme tím tedy všechny úmyslné trestné činy, jejichž horní hranice převyšuje 5 let. V rámci zločinu dále v odstavci třetím vymezuje subkategorii, která nás v této práci zajímá, a to zvlášť závažný zločin. Pro takový

¹³ § 54 odst.3 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁴ § 56 odst. 2 písm. B zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

trestný čin se vyžaduje úmyslné zavinění a horní hranice trestní sazby minimálně v délce 10 let.¹⁵

Pro možnost uložení výjimečného trestu odnětí svobody v délce trvání minimálně 20 a maximálně 30 let, musí být alternativně splněny podmínky následující: velmi vysoká závažnost zvláště závažného zločinu nebo obzvláště ztížená možnost nápravy pachatele. To znamená, že mimo obecnou podmínku, že musí jít o zvláště závažný zločin, musí být současně splněna alespoň jedna z těchto podmínek. Výjimečný trest, jako alternativa k trestu odnětí svobody do 20 let, lze uložit, půjde-li s přihlédnutím ke všem rozhodným okolnostem, jež představují jeho závažnost, o společensky škodlivější případ naplnění znaků příslušné skutkové podstaty, než pro jaký by postačoval trest odnětí svobody pravidelný. Může jít o zavrženíhodnou pohnutku, zvláště zavrženíhodný způsob provedení nebo způsobení zvláště těžkého a těžko napravitelného následku, stejně jak je tomu u doživotního trestu.¹⁶ Co se týče druhé podmínky, obzvláště ztížené možnosti nápravy pachatele, tou se rozumí nemožnost jej napravit trestem kratšího trvání, s přihlédnutím ke jeho osobnosti, trestní minulosti, jeho chování a postoji k činu, který spáchal.

Jak bylo již výše zmíněno, doživotní trest odnětí svobody lze uložit pouze za splnění taxativně stanovených podmínek, co do okruhu zvláště závažných zločinů, jejichž závažnost musí být mimořádně vysoká, tak do nemožnosti nápravy pachatele mírnější formou výjimečného trestu nebo v případě, že jeho uložení vyžaduje ochrana společnosti. Vyjma posledních dvou podmínek, z nichž postačí splnění alespoň jedné, všechny předchozí musí být splněny kumulativně. Mimořádně vysoká závažnost je dána zvláště zavrženíhodným způsobem provedení, zvláště zavrženíhodnou pohnutkou nebo zvláště těžkým a těžko napravitelným následkem. Pro posouzení zvláště závažného zločinu jako mimořádně závažného postačí splnění alespoň jedné z těchto podmínek, není však vyloučeno, že pachatel by nemohl současně naplnit všechny tři. Zvláště závažné zločiny, za které lze uložit trest odnětí svobody na doživotí jsou vymezeny v § 54

¹⁵ § 14 zák. č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

¹⁶ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, s.731

odst. 3 a v následku jejich spáchání, musí dojít k usmrcení člověka. To znamená, že pachateli takového zvlášť závažného zločinu se neuloží automaticky trest doživotí, nýbrž je to možné pouze v případech, kdy dojde k usmrcení osoby. Z dikce tohoto ustanovení „*může soud uložit pouze pachateli...*“ vyplývá, že spáchání takto zvlášť závažného zločinu není vždy důvodem pro odsouzení k trestu doživotí, spíše dává soudu pravomoc takový trest ve výjimečných, odůvodněných případech, uložit. Stran zvlášť zavrženíhodné pohnutky, zde záleží na úvaze soudu, obvykle se za ní považuje taková, jež svědčí o pachatelově neúctě k základním lidským právům, svobodám, dále zvrhlosti včetně sexuální zvrácenosti, nesmí však jít o sexuální deviace, tu nelze považovat za zvlášť zavrženíhodnou pohnutku. Dále takovou pohnutkou může být i spáchání trestného činu s úmyslem napomáhat organizované zločinecké skupině. Zajímavým případem je rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 13. 3. 2013, sp. zn. 7 Tdo 155/2013, kdy Nejvyšší soud potvrdil posouzení vraždy spáchané z žárlivosti jako zvlášť zavrženíhodnou pohnutku, ač obvykle žárlivost jakožto přirozený cit člověka, se za takovou nepovažuje.¹⁷ V tomto případě pachatel použil tři nože a třem poškozeným zasadil celkem 55 bodných ran, jimiž došlo k jejich usmrcení, přičemž jednomu z poškozených se povedlo utéct na ulici, pachatel neváhal, vyrazil za ním a ubodal jej. V tomto soud spatřoval zvlášť zavrženíhodný způsob provedení. Zvlášť zavrženíhodnou pohnutkou byly důvody, které jej vedly k spáchání tak zákeřného a surového zločinu, také to, že zavraždil osoby, kterých se jeho důvody k takovému jednání v podstatě netýkaly. S pachatelem M.G. se rozešla přítelkyně K.H., krátce poté si našla nového partnera P.J a to vedlo M.G. k rozhodnutí se pomstít novému příteli jeho bývalé přítelkyně tak, že jej zavraždí. Ovšem M.G. po vniknutí do domu P.J. ubodal nejen jej, ale i jeho sestru a jejího druha, což je právě tím důvodem, proč se taková pohnutka naprosto vymyká obvyklým a soud ji kvalifikoval jako zvlášť zavrženíhodnou.¹⁸ Zvlášť zavrženíhodný způsob provedení vyžaduje značně surovější, zákeřnější, brutálnější a zvrhlejší formu, než jaká je obvyklá u trestných činů vraždy.¹⁹ Zvlášť těžkým a těžko napravitelným následkem je usmrcení dvou a více osob, vyjma

¹⁷ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, s. 731

¹⁸ Rozhodnutí Nejvyššího soudu, 7 Tdo 155/2013, [NS 602/2013]

¹⁹ Nejvyšší soud ČSSR, Tpjf 30/76, [R 41/1976 tr.], Zpráva o výsledcích průzkumu soudní praxe při rozhodování o dokonáných trestných činech vraždy, s. 225

vraždy, kde je třeba usmrcení vyššího počtu osob, než postačí k naplnění § 140 odst. 3 písmena a. Ve zvláštních případech jím může být však i usmrcení osoby jediné, současně pak způsobení mimořádně rozsáhlé škody nebo narušení fungování státního aparátu, provozu leteckého, provozu jaderných elektráren; případně i s dopadem mezinárodním.²⁰ V písmenu b třetího odstavce § 54 jsou stanoveny další dvě omezující podmínky pro možnost uložení doživotního trestu, přičemž takový trest lze uložit pouze v případě, že jsou naplněny předchozí podmínky tohoto ustanovení trestního zákoníku a alespoň jedna z těchto dvou. Tyto dvě podmínky jsou důkazem toho, že individuálně preventivní účinek trestu se nám prolíná s účinkem generálně preventivním. První nám říká, že uložení takového trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti. Uložení takového trestu bude vhodné, pokud jiné trestněprávní sankce v daném případě nebudou postačovat k ochraně společnosti před pachateli zvláště závažné trestné činnosti, a tudíž uložení mírnější sankce, ať už trestu nebo ochranného opatření, by nenaplnilo účel trestání. Velice často se tato podmínka uplatní v případech ohrožení určité skupiny osob, především dětí, které jsou ohroženy zvláště závažnými trestnými činy taxativně vymezenými v odstavci prvním výše zmíněného § 54, jelikož takové trestné činy spáchané na dětech, vyvolávají znepokojení celé veřejnosti.²¹ Blíže se takové trestné činnosti páchané na dětech zabýval Nejvyšší soud ČSSR ve svém rozhodnutí ze dne 18. března 1975, kde vysvětlil, jaké důvody nahrávají tomu, že v takových případech uložení trestu odnětí svobody na doživotí, vyžaduje přímá ochrana společnosti. Judikoval, že děti, vzhledem ke své životní nezkušenosti a důvěřivosti, jsou přímo vyhledávány pachateli sexuální trestné činnosti, za které hrozí takovým osobám vysoké tresty, a proto se často snaží svých obětí poté zbavit, aby je nemohly usvědčit. Děti jsou pod zvláštní ochranou státu a v těchto případech je zvýšené ohrožení jejich zdraví, někdy dokonce života, a to je důvodem požadavku účinné ochrany společnosti před pachateli těchto zavrženíhodných trestných činů.²² Druhá, naopak individuálně preventivní podmínka stanoví, že není naděje, že by takového pachatele bylo možno napravit mírnější formou výjimečného trestu, tedy trestem

²⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5, s.731

²¹ Tamtéž, s.731

²² Rozhodnutí Nejvyššího soudu ČSSR z 18. března 1975, sp.zn. Tsf 1/75 [R 23/1975 tr.]

nad 20 do 30 let. Takové ustanovení opět potvrzuje, že v dnešní trestním právu funguje ekonomie trestního práva, jelikož je zde vyjádřena nutnost nejdříve zkoumat, zda by nepostačilo uplatnění mírnějšího trestu, až teprve pokud takové nepostačí, lze užít nejtvrďšího trestu jako ultima ratio, posledního prostředku ochrany společnosti před nebezpečnou kriminalitou. Z textu tohoto ustanovení plyne, že soud musí být téměř stoprocentně přesvědčen o tom, že se jedná o pachatele nenapravitelného, jehož resocializace nelze dosáhnout v časovém úseku třiceti let a takové přesvědčení musí dostatečně zdůvodnit. Pro tyto účely zkoumá osobnost pachatele, jeho předchozí život, zejména trestní minulost, psychický stav pachatele na základě znaleckých posudků. V odůvodnění rozsudku Krajského soudu v Plzni ze dne 14. srpna 1996 soud spatřoval nemožnost nápravy pachatele mírnější formou výjimečného trestu z následujících důvodů. Znaleckými posudky byla u této osoby zjištěna kombinace hysterických a schizoidních rysů, asociální obžalovaný si počínal chladnokrevně a jednal na základě předchozího vypočtení, co pro něj bude v dané situaci nejvýhodnější. V případě pachatele s takovými osobnostními rysy nelze vyloučit, že stejně nebezpečným bude i v pozdním věku. Problém resocializace potvrzuje i svým postojem po spáchání svého činu, stejně tak tím, že neprojevuje žádnou lítost. Stejně i jeho předchozí život, kdy byl několikrát odsouzen za majetkovou trestnou činnost, svědčí o tom, že mírnější tresty absolutně nenapomohly jeho nápravě, a naopak se později odhodlal k závažnější trestné činnosti.²³

3.3 Mládež a delikvence

Trestní zákoník odkazuje v § 109 na speciální zákon, a to zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže, kterého se užije v případě trestné činnosti mladistvých. Pokud tento speciální zákon neupravuje danou problematiku a nestanoví něco jiného, užije se u mladistvých pachatelů subsidiárně trestní zákoník. Podle trestního zákoníku se dítětem rozumí osoba mladší osmnácti let²⁴, ovšem zákon o soudnictví ve věcech mládeže ovšem osoby mladší 18 let nazývá „mládež“ a dále je rozděluje do dvou subkategorií, přičemž osoby mladší 15 let terminologicky označuje jako „děti“ a osoby, jež dovršily 15. rok věku, avšak

²³ Rozsudek Krajského soudu Plzeň ze dne 14. srpna 1996, sp. zn. 27/95

²⁴ § 126, zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

nedosáhly věku 18 let, zve „mladiství“.²⁵ Systém soudnictví ve věcech mládeže je založen na systému tzv. restorativní justice, jejímž účelem není toliko potrestání pachatele, nýbrž spíše obnovení způsobené nespravedlnosti a porušených sociálních a právních vztahů. Klade důraz na odstranění nastalého konfliktu mezi obviněným a poškozeným, přičemž počítá s aktivní účastí jak obviněného, tak osoby poškozené v průběhu trestního řízení. Významnou roli v takovém procesu představují Orgán sociálně právní ochrany dětí (OSPOD) a Probační a mediační služba. Systém restorativní justice se snaží motivovat mladistvého pachatele ke změně jeho chování a života pozitivním směrem, snaží se jej vést k uvědomění si protiprávnosti jeho jednání a způsobeného následku.²⁶ Další odlišnost oproti obecné právní úpravě je v terminologii, již zákon o soudnictví ve věcech mládeže, užívá. Pro protiprávní čin užívá termínu „provinění“ namísto trestný čin, případně se mládež může dopustit činu jinak trestného. Činem jinak trestným se rozumí beztrestný čin, který by za jiných okolností, byl trestným činem. Jeho beztrestnost je dána nedostatkem věku, přičetnosti nebo relativní přičetnosti z důvodu nedostatečné mravní a rozumové vyspělosti u mladistvých pachatelů. Rozumová a mravní vyspělost mladistvého pachatele je nezbytnou podmínkou pro uplatnění jeho trestní odpovědnosti. Tato relativní nepřičetnost není důsledkem duševní poruchy, ale právě nedostatečné mravní a rozumové vyspělosti, která musí být na takové úrovni, že mladistvý pachatel je schopen rozpoznat protiprávnost svého jednání nebo jej ovládnout, jinak nemůže být trestně odpovědný.²⁷ Stejně tak nahrazuje zažitý pojem „trest“ pojmem „opatření“. Systém trestněprávní sankcí u mladistvých není založen na dualismu, jak je tomu u dospělých pachatelů, jimž jsou ukládány tresty nebo ochranná opatření na základě trestního zákoníku, nýbrž jedinou sankcí je zde opatření. Stejně tak účel opatření je odlišný od účelu trestu, kterému jsme se věnovali již v první kapitole této práce. Podle § 9 zákona o soudnictví ve věcech mládeže je účelem opatření zejména vytvoření vhodných podmínek pro rozvoj mladistvého, ze sociálního i duševního hlediska, přičemž je brána na zřetel jeho dosavadní rozumová a mravní vyspělost, vlastnosti, výchova a prostředí, ve kterém žije a snaha poskytnutí mu ochrany před škodlivými vlivy a

²⁵ § 2 odst. 1 zákona č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

²⁶ KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2, s. 657-658

²⁷ ŠÁMAL, Pavel. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9, s. 36

odrazení jej od dalšího páchaní provinění.²⁸ Soud může mladistvému pachateli uložit výchovná, ochranná nebo trestní opatření. Výchovná opatření lze uložit již v přípravném řízení a jedná se o následující:²⁹

- dohled probačního úředníka,
- probační program,
- výchovné povinnosti,
- výchovná omezení,
- napomenutí s výstrahou

Ochranná opatření jsou sankcemi, jež lze uložit i dospělému pachateli na základě trestního zákoníku a jsou jimi ochranné léčení, zabezpečovací detence, zabránění věci, zabránění části majetku nebo ochranná výchova. Poslední jmenované opatření se jako jediné ukládá podle ZSM, všechny předešlé se ukládají podle trestního zákoníku.³⁰ V případě, že nepostačí uložení výchovného či ochranného opatření, uloží se mladistvému delikventovi některé z těchto trestních opatření: obecně prospěšné práce, peněžitě opatření, peněžitě opatření s podmíněným odkladem výkonu, propadnutí věci nebo jiné majetkové hodnoty, zákaz činnosti, vyhoštění, domácí vězení, zákaz vstupu na sportovní, kulturní a jiné společenské akce, podmíněné odsouzení k odnětí svobody, podmíněně odsouzení k odnětí svobody s dohledem, nebo odnětí svobody nepodmíněné.³¹

3.3.1 Mladiství a výjimečný trest

Vzhledem k tématu této práce nás bude zajímat především opatření nepodmíněného odnětí svobody, jež je prostředkem ultima ratio v systému sankcí ukládaných mladistvým. Trestní sazby odnětí svobody se ukládají podle trestního zákoníku, ale modifikované tak, že jsou sníženy o polovinu a nesmí být nižší než jeden rok a vyšší než pět let.³² Soud pro mládež může takové trestní opatření uložit pouze v případech nutných, kdy nepostačí uložení opatření mírnějšího. Při ukládání takového opatření dbá okolností případu, osoby mladistvého pachatele i předchozích uložených opatření, která evidentně nepostačovala k dosažení účelu

²⁸ § 9 odst. 1, zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

²⁹ § 15 odst. 2, zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

³⁰ § 21 odst. 2, zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

³¹ § 24 odst. 1 písm. a) - k), zákon č. 218/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

³² § 31 odst. 1, zákon č. 208/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

ZSM.³³ Mladistvému pachateli nelze uložit doživotní trest, avšak je zde možnost uložení výjimečného opatření odnětí svobody. ZSM nemá samostatné ustanovení o výjimečném opatření, avšak v odstavci třetím § 31 umožňuje uložení opatření odnětí svobody nad 5 do 10 let a to za podmínky, že za spáchané provinění trestní zákoník ve zvláštní části výslovně povoluje uložení výjimečného trestu v případech, kdy „... *povaha a závažnost provinění je vzhledem k zvlášť zavrženíhodnému způsobu provedení činu nebo k zvlášť zavrženíhodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoká*“ a měli soud za to, že uložení opatření odnětí svobody s nižší výměrou by k naplnění účelu trestního opatření nepostačovalo.³⁴

Trestní opatření nepodmíněného odnětí svobody soudy pro mládež nejčastěji ukládají mladistvým pachatelům násilné trestné činnosti, především vražd. Při studiu této problematiky mě velmi znepokojil fakt, že vrahům ve věku mládeže jsou v některých případech ukládány z mého pohledu naprosto neadekvátní tresty spáchanému provinění. Několikrát jsem narazila na rozsudek nad mladistvým, který jej uznal vinným z vraždy a neuložil mu víc než tři roky odnětí svobody. Mému znepokojení přispívá fakt, že se provinění vraždy může dopustit například sedmnáctiletý pachatel, bude odsouzen ke 3 letům odnětí svobody a stejného trestného činu se dopustí pachatel, jemuž je již osmnáct let, ale je třeba jen o pár měsíců starší než ten mladistvý a bude odsouzen například k 15 letům odnětí svobody. V případě zločinu vraždy bych byla pro změnu ZSM v tom smyslu, že trestní sazby budou shodné s těmi v trestním zákoníku a věk pachatele mladistvého bude pouze brán v potaz jakožto polehčující okolnost nebo bude v některých případech důvodem pro mimořádné snížení trestní sazby. Navzdory veškeré literatuře a judikatuře, se kterou jsem se během psaní své práce měla možnost seznámit, neztotožňuji se s tím, že by mladistvý pachatel měl v případech spáchání, z mého pohledu nejhoršího zločinu, vraždy, mít oproti dospělému pachateli výhodu v trestu kratšího trvání. Další změnou, kterou bych uvítala by bylo snížení hranice trestní odpovědnosti alespoň na 13 let. Opět nemyslím trestní odpovědnosti celkové, ale pouze stran zvlášť závažného zločinu vraždy, za nějž by bylo možno uložit dospělému pachateli výjimečný trest odnětí

³³ § 31 odst. 2, zákon č. 208/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

³⁴ § 31 odst. 3, zákon č. 208/2003 Sb., o soudnictví ve věcech mládeže

svobody. Mladistvých a dětských pachatelů vražd není vysoký počet, takže by se takové zpřísnění netýkalo tolika osob, i přesto bych takovou změnu přijala pozitivně a podle internetových diskuzí, které jsem pročítala, názor veřejnosti je často v takových případech tomu mému podobný. Široká veřejnost někdy velmi drsně odsuzuje pachatele trestného činu vraždy, zvláště pokud jsou spáchány brutálním způsobem nebo na dětech, vraždy spáchané mladistvými, nevyjímaje. Samozřejmě jsem si vědoma, že na mladistvé, jež ve většině případů žijí s rodiči, má velký vliv právě rodina a prostředí, ve kterém vyrůstají, ale neztotožňuji se s tím názorem, že špatná výchova a nevhodné prostředí, může mít tak významný vliv na jeho rozhodnutí úmyslně usmrtit člověka.

Jak jsem již zmínila, maximální sazbou u trestního opatření odnětí svobody je 10 let. V průběhu studování dané problematiky jsem nenarazila na případ, kdy soud pro mládež uložil trestní opatření ve výši 10 let odnětí svobody, ale setkala jsem se s několika případy, kdy uložil výjimečný trest ve smyslu § 31 odstavce třetího ZSM ve výměře vyšší než 5 let a bylo tak v případech provinění vraždy.

Krajský soud v Ostravě rozhodoval v případě vraždy Ing. R.L. spáchané dospělým XX a mladistvým YY po předchozí domluvě a vzájemné součinnosti dne 3. května 2004. Na R.L. čekali před domem, mladistvý YY jej napadl „boxerem“ do hrudníku a XX jej škrtil provazem, poté mladistvý YY svázal lepenkou ruce R.L. a přikázal mu nastoupit do zavazadlového prostoru jeho vlastního vozidla. Poté obžalovaný XX a YY odvezli R.L. do odlehlého lesa, stále naloženého v kufru. Vytáhli jej, opět na něj útočili „boxerem“, současně jej škrtili a nakonec i zasazovali údery cihlou do jeho hlavy a žádali po něm finanční obnos ve výši 3 milionů korun. Poškozený takovou částkou však nedisponoval, a jelikož XX byl jeho spolupracovník, obávali se, že pokud jej pustí, mohl by je usvědčit. Rozhodli se tedy R.L. usmrtit a začali jej znovu napadat kopáním do hlavy, údery větví a škrcením lepící páskou. Poškozený R.L. v důsledku otevřených krvácejících poranění a v důsledku udušení ze škrcení, zemřel. Poté XX a YY odtáhli jeho tělo hlouběji do lesa a zahrabali mu hlavu do země a tělo zakryli větvemi a zeminou a takto jej tam ponechali, přičemž zde bylo pak jeho tělo ve značném stádiu rozkladu nalezeno dne 27.5. 2004. Za tento čin byl dospělý pachatel XX odsouzen k 13 letům a 6 měsícům nepodmíněného odnětí svobody a mladistvý YY k 7 letům a 6 měsícům trestního opatření odnětí

svobody. Oba se proti tomuto odvolali, Vrchní soud v Olomouci však výši uloženého trestu a trestního opatření, potvrdil.³⁵

Tento případ jsem vybrala z důvodu srovnání trestních sazeb ukládaných mladistvým a dospělým. Spatřuji mnohem větší míru viny na úmyslném usmrcení R.L na straně mladistvého YY a výměra jeho trestního opatření je poloviční trestu odnětí svobody, jež byl uložen pachateli XX.

Mladiství pachatelé vražd jsou nejčastěji mužského pohlaví a okruh jejich obětí je široký, od rodiny až po naprosto cizí osoby. V případě dívek je zpravidla obětí někdo z rodinných příslušníků.³⁶ Ve statistikách vedených Policií ČR³⁷ je evidováno 14 objasněných vražd spáchaných mladistvými v letech 2015, 2016 a 2017. Drtivá většina z nich byla motivována osobními vztahy. Navzdory nespočtu vědeckých poznatků, neexistuje žádný kriminálně-psychologický prototyp dětského ani mladistvého vraha. Poruchy sociálního chování se však projevují už ve školním věku a zkoumání příznaků tzv. asociální osobnosti v mladším věku, může přispět k diagnóze delikventní osobnosti pachatele v dospělosti. Poruchy sociálního chování, které se projevují již před 15. rokem věku jsou například záškoláctví, opakované útoky z domova, rvačky, mučení zvířat, poškozování cizího majetku, žhářství, časté lhaní, krádeže. Po 15. roce věku jsou takovými projevy neschopnost vykonávat dlouhodobou činnost, častá nezaměstnanost, absence v práci nikoli ze zdravotních důvodů, výpovědi z několika pracovních poměrů, rvačky, bití členů rodinné domácnosti, dluhy a neplacení alimentů, časté lhaní a podvody, bezohlednost vůči sobě i okolí.³⁸ Asociálním chováním se rozumí takové, které nekoresponduje se společensky uznávaným chováním a morálkou. Takové chování je způsobeno chybějícím sociálním cítěním. Nejde o chvilkové projevy, nýbrž o setrvávající jev, který obvykle vygraduje až do kriminálního chování, respektive jednání.³⁹

³⁵ Rozsudek Vrchního soudu v Olomouci ze dne 28. 6. 2005, sp. zn. 4 Tmo 17/2005

³⁶ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 203

³⁷ *Statistické přehledy kriminality*, Dostupné z: <http://www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx>

³⁸ ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forezní psychologie*. 2., upr. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4, s. 90-91

³⁹ SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-82-3, s. 25

Jak už jsem výše zmínila, právní úpravu týkající se trestního opatření nepodmíněného odnětí svobody, považuji za nedokonalou vzhledem k závažnosti kriminality mládeže a časté brutalitě jejich činů a nízkým výměrám trestní sazby.

Uložené trestní opatření odnětí svobody se vykonává podle zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, stejně jako trest odnětí svobody. Ovšem pro mladistvé jsou zřízeny zvláštní věznice nebo ve zvláštní oddělení věznic nespécializovaných. Pokud odsouzený mladistvý pak ve výkonu dovrší 19. rok věku, soud může rozhodnout o jeho přeřazení do věznice pro dospělé. Takové prodloužení věku mladistvého pro účel penitenciariistiky způsobilo povinnost soudu zařazovat i dle trestního zákoníku dospělé pachatele, kteří dovršili 18. rok věku, ale nedovršili rok 19., do věznic pro mladistvé, nebo speciálního oddělení pro mladistvé v rámci věznice nespécializované.⁴⁰

Věznicemi pro mladistvé jsou Věznice Všehrady a Věznice Světlá nad Sázavou, kde je zřízeno speciální oddělení, které je určeno pro výkon trestního opatření odnětí svobody žen. Podle statistického hlášení Vězeňské služby ČR je v současné době 65 mladistvých odsouzených k trestnímu opatření odnětí svobody, z toho pouhých 8 ženského pohlaví.⁴¹

Věznice Všehrady umožňuje mladistvým odsouzeným vzdělání v učňovských oborech Práce ve stravování, Dřevařská výroba nebo Elektrotechnické a Strojně montážní práce. Ve Světlé nad Sázavou mají ženy, včetně mladistvých odsouzených, širokou škálu výběru vzdělávacích aktivit. Vedle učebních oborů Šití prádla a Provozní služby, se mohou zúčastnit kurzů Základní škola, Základy obsluhy počítače, Český jazyk pro cizince, Anglický jazyk, nebo například kurz Keramiky.⁴²

3.4 Trestní řízení v případě ukládání výjimečného trestu

Z procesněprávního hlediska upravuje tuto problematiku především zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním. Cílem této podkapitoly není rozebrat celé trestní řízení, nýbrž se zaměřit na odlišnosti, které jsou typické pro trestní

⁴⁰ SOTOLÁŘ, Alexander, VÁLKOVÁ, Helena. Trestní opatření v trestních věcech mladistvých (2. část). Trestněprávní revue. 2005, č. 3, s. 62 - 74

⁴¹ <https://www.vscr.cz/wp-content/uploads/2018/03/TSH-14.-3.-2018.pdf>

⁴² <https://www.vscr.cz/veznice-svetla-nad-sazavou/o-nas/vzdelavani-veznenych/>

řízení v případě, že je vedeno za tak závažný trestný čin, za nějž lze uložit výjimečný trest odnětí svobody.

Trestní řízení zahajuje policejní orgán sepsáním záznamu o zahájení úkonů trestního řízení, buďto na základě skutečností zjištěných v souvislosti s jejich vlastní činností, nebo na základě důvodného podnětu, či trestního oznámení, které je takový orgán ze zákona povinen přijímat a ověřovat, zda se zakládá na pravdě. Právě sepsáním záznamu se počíná první stadium trestního řízení, řízení přípravné. Fáze před sepsáním záznamu o zahájení úkonů se zkráceně nazývá fáze prověřování, která předchází fázi vyšetřovací, přičemž tyto dvě fáze přípravného řízení od sebe odděluje usnesení o zahájení trestního stíhání podle § 160 odstavce 1 trestního řádu.⁴³ U obou fází jsou stanoveny lhůty pro jejich skončení, což je projevem zásady rychlého procesu, kterou vyžaduje trestní řád v § 2 odst. 4 jakožto *projednání věci bez zbytečných průtahů*, dokonce již samotná Listina základních práv a svobod v čl. 38 odstavci druhém.⁴⁴ V případě přípravného řízení vedeného pro trestný čin, za nějž hrozí uložení výjimečného trestu odnětí svobody, musí být prověřování skončeno do šesti měsíců, jakožto vyšetřování trestných činů, za které hrozí trest odnětí svobody s dolní hranicí rovnou či vyšší pěti let, nebo za něj lze uložit výjimečný trest, jak stojí v § 17 trestního řádu, odstavci prvním. Tato lhůta je závazná pro policejní orgán, který však může požádat státního zástupce o její prodloužení písemným odůvodněním, proč neskončilo prověřování v zákonné lhůtě, co je třeba vykonat, aby bylo možno prověřování skončit a kolik času k tomu ještě potřebují. V případě, že státní zástupce vyhoví, může policejnímu orgánu přikázat další provedení úkonů, nebo naopak nějaké navrhované zamítnout a stanovit jinou lhůtu, oboje dle svého vlastního uvážení.⁴⁵ § 161 odstavec první definuje druhou fázi přípravného řízení jako *„úsek trestního stíhání před podáním obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupením věci jinému orgánu nebo zastavením trestního*

⁴⁴ čl. 38 odst. 2 Unesení ČNR č. 2/1993 Sb., Listina základních práv a svobod, stanoví: Každý má právo, aby jeho věc byla projednána veřejně, bez zbytečných průtahů a v jeho přítomnosti a aby se mohl vyjádřit ke všem prováděným důkazům. Veřejnost může být vyloučena jen v případech stanovených zákonem.

⁴⁵ ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL a Josef KUČTA. *Trestní právo procesní*. 4., přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-496-4, s. 511-512

*stíhání, včetně schválení narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu.*⁴⁶ Lhůta pro skončení vyšetřování je opět stanovena na dobu šest měsíců od zahájení trestního stíhání, opět s možností požádat státního zástupce o její prodloužení, přičemž postup a pravomoc státního zástupce v této věci je shodná jako v případě prodloužování lhůty pro prověřování. V případě hrozby výjimečného trestu za trestný čin, pro který se trestní řízení vede, přípravné řízení se nazývá rozšířené, z důvodu delší lhůty u fáze prověřovací a vyšetřovací. U rozšířeného vyšetřování je dále možnost provádění více důkazů.⁴⁷ Zejména policie může vyslýchat svědky a nemusí jít o neopakovatelný či neodkladný úkon, o osobu mladší osmnácti let, o výslech svědka, o jehož paměťových schopnostech lze důvodně pochybovat, nebo je-li důvodná obava, že na svědka bude vyvíjen nátlak, jak stanoví § 169 trestního řádu v odstavci prvním pro vyslýchání svědků v přípravném řízení, které koná v 1. stupni okresní soud. Důvodem pro toto „zvýhodnění“ v rozšířeném přípravném řízení, stejně jako pro delší lhůtu, je především to, že zjišťování okolností a skutečností takto závažné trestné činnosti, je obvykle složitější, trvá delší dobu a je potřeba opatření více důkazu pro obžalobu. Další výjimku v případech, kdy jde o trestný čin, za který je možné uložit trest, jehož horní hranice převyšuje pět let, je nezbytnost tzv. nutné obhajoby již v přípravném řízení. Podle odstavce třetího § 36 TŘ je nutné, aby obviněný z takového trestného činu měl obhájce již v přípravném řízení.

Stran hlavního líčení, které bude probíhat u krajského soudu, který bude rozhodovat v senátu skládajícím se ze soudce a dvou přísedících, nedochází k takovým odlišnostem jako v případě přípravného řízení, respektive rozdíly vyplývají právě z přípravného řízení. Příkladem může být právě nutnost provedení více důkazů nebo vyslechnutí většího počtu svědků.

Nezbytnost opravného řízení spatřuji v tom, že stejně jako nejvýkonnější a nejdokonalejší moderní technologie mohou být poruchové, tak i ten nejdokonalejší právní systém, nemusí být bezvadný. V případech složitých, jimiž

⁴⁶ § 161 odst. 1, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

⁴⁷ ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL a Josef KUČHTA. *Trestní právo procesní*. 4., přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-496-4, s. 518

závažná trestná činnost, za niž lze uložit trest výjimečný, bezpochyby je, platí toto dvojnásob. Ačkoli nepochybují o tom, že v takto závažných případech, je kladen ještě větší důraz na zákonnost a dodržování základních zásad trestního práva, může v důsledku složitosti a omezeného času i možností policejního orgánu, dojít k vážnému pochybení. Běžným opravným prostředkem v trestním řízení je odvolání, v případě napadení rozsudku krajského soudu, bude o odvolání rozhodovat nadřízený Vrchní soud.⁴⁸

Významným opravným prostředkem, zejména v případě uložení doživotního trestu odnětí svobody, je dovolání, které se podává proti pravomocnému rozsudku soudu druhého stupně, nebo proti jinému rozhodnutí ve věci samé⁴⁹, pouze z taxativně vymezených důvodů v § 265b odstavci prvním, nás však bude zajímat spíše odstavec druhý, který jako samostatný dovolací důvod stanoví uložení doživotního trestu. Toto však neznamená, že rozsudku soudu druhého stupně v dovolání nemusí být vytýkané žádné vady, pouze je zde dána možnost podat dovolání i z jiných důvodů, než jsou uvedeny v odstavci prvním §265b. Podstatou řízení před dovolacím soudem, jímž je Nejvyšší soud v Brně, je zjištění, zda byl doživotní trest uložen za splnění zákonných podmínek pro jeho uložení.⁵⁰

3.5 Výkon výjimečného trestu odnětí svobody

Trestní zákoník v § 55 odstavci třetím stanoví, že trest odnětí svobody se vykonává ve věznicích podle jiného právního předpisu, čímž odkazuje na

⁴⁸ § 252 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

⁴⁹ § 265a odst. 2 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, stanoví, že rozhodnutím ve věci samé se rozumí:

- a) rozsudek, jímž byl obviněný uznán vinným a uložen mu trest, popřípadě ochranné opatření nebo bylo upuštěno od potrestání,
- b) rozsudek, jímž byl obviněný obžaloby zproštěn,
- c) usnesení o zastavení trestního stíhání,
- d) usnesení o postoupení věci jinému orgánu,
- e) usnesení, jímž bylo uloženo ochranné opatření,
- f) usnesení o podmíněném zastavení trestního stíhání,
- g) usnesení o schválení narovnání, nebo
- h) rozhodnutí, jímž byl zamítnut nebo odmítnut řádný opravný prostředek proti rozsudku nebo usnesení uvedenému pod písmeny a) až g).

⁵⁰ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, s. 3152

speciální úpravu, a to na zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody. V § 56 odstavci prvním pak rozděluje věznice nově na dva typy: věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou. Před účinností zákona č. 58/2017 Sb., který novelizoval také trestní zákoník, existovaly čtyři druhy věznic, s dohledem, dozorem, ostrahou a se zvýšenou ostrahou, přičemž poslední dvě jmenované tato novela ponechala. Předchozí tři typy se sloučily v typ věznice s ostrahou a věznice se zvýšenou ostrahou zůstala v podstatě nezměněna. Rozdělení na věznice s ostrahou a se zvýšenou ostrahou je rozdělením vnějším a věznice s ostrahou je rozčleněna i vnitřně na tři následující oddělení: s nízkým stupněm zabezpečení, středním stupněm zabezpečení a vysokým stupněm zabezpečení. Stran umístování pachatelů do různých typů věznic, trestní zákoník pojednává o tom, jaké pachatele lze umístit do věznice se zvýšenou ostrahou a umístování do věznice s ostrahou vymezuje negativně tak, že do takové věznice zařadí pachatele, který nesplňuje podmínky pro umístění do věznice se zvýšenou ostrahou. V předchozím znění platném před výše zmiňovanou novelou bylo zařazování pachatelů přesně stanoveno. Do věznice s dohledem zpravidla zařazoval pachatele přečínů z nedbalosti, doposud neodsouzené k nepodmíněnému trestu odnětí svobody, s dozorem pak taktéž pachatele přečínu, avšak již odsouzeného k trestu odnětí svobody za úmyslný trestný čin, nebo naopak takto ještě netrestaného, ale odsouzeného za úmyslný trestný čin v maximální délce do tří let. Do věznice s ostrahou byli umístováni ti, kteří nesplňovali podmínky pro umístění do předchozích dvou typů, nebo do nich nebyli zařazeni z důvodů jiných, a kteří zároveň nesplňovali podmínky pro zařazení do nejpřísnějšího typu věznice se zvýšenou ostrahou. Z ustanovení odstavce prvního § 56 současné platné úpravy je zřejmé, že soud není absolutně omezen na umístování vězňů do určitého typu věznice, nýbrž určuje pravidlo, jak by to mělo být, ale samotné rozhodnutí je pouze na úvaze soudu. Není vyloučeno, že pachatele odsouzeného například k deseti letům trestu odnětí svobody za spáchání zvláště závažného zločinu, zařadí do věznice s ostrahou, stejně jako může do věznice se zvýšenou ostrahou zařadit osobu odsouzenou „pouze“ za zločin s výměrou nižší než 8 let odnětí svobody. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody také dále určí, že muži musí být umístováni odděleně od žen, stejně jako osoby s infekčním onemocněním nebo

s podezřením, že takovým onemocněním trpí a dále další skupiny odsouzených, které se zpravidla umisťují odděleně.⁵¹ Ačkoli trestní zákoník zná pouze věznic se ostrahou a se zvýšenou ostrahou, platná právní úprava zná dále vazební věznic a věznic pro mladistvé, případně zvláštní oddělení pro mladistvé v rámci běžných typů věznic.

3.5.1 Zařazování odsouzených do věznice se zvýšenou ostrahou

Pro účely této diplomové práce se budu věnovat pouze věznicím se zvýšenou ostrahou, jelikož pachatele odsouzené k výjimečnému trestu odnětí svobody, soud zpravidla zařadí právě do tohoto typu věznice. Vedle takto odsouzených do věznice se zvýšenou ostrahou soud může zařadit i pachatele trestných činů spáchaných ve prospěch zločinecké organizované skupiny, pachatele odsouzené k nejméně 8 letům odnětí svobody za spáchaný zvlášť závažný zločin a dále ty, kteří byli odsouzeni pro úmyslný trestný čin a v posledních pěti letech uprchli buď z výkonu trestu, z vazby nebo zabezpečovací detence. Jediným pravidlem pro zařazování do konkrétního typu věznice, od něhož se nelze odchýlit, je umístění odsouzené osoby k doživotnímu trestu, kterou lze zařadit pouze do věznice se zvýšenou ostrahou. Odstavec třetí § 56 potvrzuje to, že soud při rozhodování o zařazení do určitého typu věznice, není vázán předpokládanými pravidly pro zařazování pachatelů uvedených v odstavci druhém tohoto paragrafu. Soud může zařadit pachatele jak do mírnějšího, tak do přísnějšího typu věznice, než do jakého by měl být, ve smyslu druhého odstavce § 56, zařazen. Toto je projevem zásady individualizace trestu, soud tedy při takovém rozhodování nepřihlíží pouze k výši trestu nebo charakteru spáchané trestné činnosti, nýbrž i k její závažnosti v konkrétním případě a dále k míře narušení pachatele a pravděpodobnosti, že na něj výkon trestu odnětí svobody

⁵¹ § 7 odst. 1 zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, stanoví, že odděleně se zpravidla umisťují:

- a) mladiství od dospělých,
- b) recidivisté od odsouzených, kteří jsou ve výkonu trestu poprvé,
- c) za úmyslně spáchané trestné činy od odsouzených za trestné činy z nedbalosti,
- d) trvale pracovně nezařaditelní,
- e) s poruchami duševními, poruchami chování,
- f) s uloženým ochranným léčením a zabezpečovací detencí a
- g) velmi nebezpeční podle § 72a.

v jiném typu věznice, bude působit lépe za účelem toho, aby vedl řádný život.⁵² Stejně tak soud rozhoduje o přeřazování vězňů do jiného typu věznice během výkonu trestu. Z věznice se zvýšenou ostrahou soud může osobu ve výkonu trestu přemístit, pokud její chování je odpovídající požadovanému a plní si řádně své povinnosti a to odůvodňuje závěr, že takové přeřazení lépe přispěje k nápravě takové osoby.⁵³ Podmínky, za kterých soud může přeradit odsouzeného z věznice z ostrahou do věznice se zvýšenou ostrahou nalezneme v odstavci třetím § 57, které nemusí být splněny kumulativně, pro tento účel postačí splnění alespoň jedné z nich. Jde o případ, kdy odsouzený závažným způsobem nebo opakovaně porušuje řád věznice nebo se dopouští kázeňského přestupku, druhým případem je jeho odsouzení pravomocným rozsudkem za trestný čin, který spáchal během výkonu trestu odnětí svobody. Možnost přeřazení do mírnějšího typu věznice trestní zákoník omezí tak, že nelze přeradit vězně odsouzeného k trestu doživotí dříve, než vykoná alespoň 10 let trestu, pro ostatní vězně platí, že mohou být přeřazeni do věznice s ostrahou, pokud si odpykají alespoň jednu čtvrtinu uloženého trestu.

3.5.2 Vybrané diferenciacie výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou u odsouzených k výjimečnému trestu odnětí svobody

Vedle trestního řádu a trestního zákoníku upravují výkon trestu odnětí svobody další právní předpisy, zejména zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody, Řád výkonu trestu odnětí svobody vydaný pod vyhláškou Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb. a samozřejmě i další právní předpisy, které však z hlediska smyslu této kapitoly, nejsou stěžejními. I v případě trestu spojeného se zbavením svobody je nutno ctít základní lidská práva a svobody vyjádřená v Listině, potažmo základní zásady trestního práva, z nichž některé jsou v podstatě pod dvojitou ochranou, tou nejvyšší na úrovni ústavní a zároveň na úrovni zákonné. Zákon o výkonu trestu odnětí svobody v § 2 odstavci prvním stanoví⁵⁴, že způsob výkonu trestu musí respektovat lidskou důstojnost, na jejíž zachování

⁵² ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, s. 756

⁵³ § 57 odst. 2 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁵⁴ § 2 odst. 1, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

má právo každý na základě článku 10 odstavce 1 Listiny.⁵⁵ Dále v odstavci druhém vyžaduje zacházení s odsouzenými v souladu s jejich zdravím, podporu takových postojů a dovedností, které odsouzeným pomohou k návratu do společnosti a schopnosti vést samostatný život po propuštění. Stran posledních dvou požadavků zároveň zmiňuje „pokud to doba výkonu trestu umožní“.⁵⁶ Zde se nabízí otázka, zda je možné u osob s dlouhodobými tresty odnětí svobody tohoto docílit, tímto v podstatě přiznává, že cíl převýchovy pachatele během výchovy trestu je často nereálným, což v praxi potvrzuje vysoká míra recidivy.⁵⁷ Dozor ve věznicích a střežení odsouzených vykonává Vězeňská služba České republiky. Jedná se o ozbrojený bezpečnostní sbor, který byl zřízen zákonem č. 555/1992 Sb., o Vězeňské službě a justiční strážci České republiky, který upravuje organizaci a úkoly jí svěřené a taktéž práva a povinnosti příslušníků Vězeňské služby i justiční strážce. Ředitel každé věznice má povinnost stanovit její vnitřní řád, přičemž k tomu potřebuje souhlas Generálního ředitelství Vězeňské služby. Vnitřní řád věznice stanoví denní rozvrh chodu věznice, činnosti odsouzených a jejich podíl na rozhodování otázek souvisejících se životem ve věznici.⁵⁸

Na rozdíl od věznic s ostrahou, kde dohled nad odsouzenými vykonávají vychovatelé a dozorcí, ve věznicích s ostrahou zvýšenou hlídají ozbrojené strážce. Pohyb odsouzených po prostorách věznice probíhá organizovaně pod dohledem příslušníků Vězeňské služby, kteří současně dohlíží nad jejich pracovní činností, kterou mohou vykonávat na pracovišti uvnitř věznice, nebo přímo na vlastní cele, minimálně každých 30 minut.

Práva a povinnosti vězňů odsouzených k výjimečnému trestu jsou shodná s právy a povinnostmi vězňů odsouzených k trestům odnětí svobody s délkou kratší, pouze u doživotně odsouzených vězňů v zákoně najdeme menší diferenciaci. § 19 zákona o výkonu trestu odnětí svobody stanoví právo přijímat v určeném čase v místnostech k tomu určených návštěvy blízkých osob na tři

⁵⁵ Srov. § 37, odst. 2 zákona č. 41/2009 Sb., trestní zákoník

⁵⁶ § 2 odst. 2, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

⁵⁷ KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-706-3, s. 6

⁵⁸ Tamtéž, s. 42

hodiny za kalendářní měsíc. Na průběh návštěvy doživotně odsouzených, dle již výše zmiňované vyhlášky č. 345/1999 Sb., zpravidla svou přítomností přímo dohlíží příslušník Vězeňské služby.⁵⁹ Další zvláštností u doživotních vězňů dané touto vyhláškou je možnost, aby takový vězeň ve zvlášť odůvodněných případech byl během vycházky spoután. Jinak má stejně jako ostatní vězni právo na jednohodinovou vycházku denně vyplývající z § 16 odst. 4 zákona o výkonu trestu odnětí svobody.

Podle odstavce druhého § 72a zákona o výkonu trestu odnětí svobody se zpravidla velmi nebezpeční odsouzení zařadí k výkonu trestu do oddílu se zesíleným stavebně technickým zabezpečením v rámci příslušné věznice a o takovém zařazení rozhoduje ředitel věznice. Pojem velmi nebezpečný odsouzený definuje taktéž v § 72a odstavci prvním následovně: „*Velmi nebezpečným odsouzeným je odsouzený,*

- a) který byl odsouzen k výjimečnému trestu,*
- b) proti kterému je vedeno trestní stíhání pro zvlášť závažný zločin spáchaný během výkonu vazby nebo výkonu trestu,*
- c) který se v posledních pěti letech pokusil uprchnout nebo uprchl z výkonu vazby nebo výkonu trestu,*
- d) u kterého lze důvodně předpokládat, že ohrozí bezpečnost jiných osob.“⁶⁰*

Odsouzení spadající pod písmena a) až c) se do oddělení se stavebně technickým zabezpečením umístí nejdéle na dobu 90 dnů, odsouzeného pod písmenem d) lze takto umístit až na 180 dnů, přičemž tyto lhůty lze jednou prodloužit maximálně o 180 dnů. V případě, že důvody k takovému zařazení pominou, ředitel věznice rozhodne o přemístění vězně z takového oddělení.⁶¹ Konkrétnější úpravu pak obsahují vnitřní řády věznic, pro nástin problematiky bych uvedla vnitřní řád Věznice Valdice. Odsouzení, kteří byli zařazeni do oddílu se stavebně technickým zabezpečením jsou zpravidla ubytováni na celách po dvou, doživotně odsouzení pak v cele po jednom a jsou trvale uzamykáni. Návštěvy probíhají pod přímým

⁵⁹ § 97, Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

⁶⁰ § 72a odst. 1 písm. a-d, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

⁶¹ § 72a odst. 3, 4 a 5, zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

dohledem příslušníka Vězeňské služby zpravidla v místnostech, kde jsou od návštěvníků odděleni přepážkou.⁶²

3.6 Podmíněné propuštění z výkonu výjimečného trestu

Z hmotněprávního hlediska je podmíněné propuštění z výkonu trestu odnětí svobody upraveno v § 88 trestního zákoníku, propuštění z výkonu výjimečného trestu v odstavcích čtvrtém a pátém, § 54 odst. 4 obsahuje omezení započítávání výkonu trestu ve věznici se zvýšenou ostrahou do doby výkonu trestu pro účely podmíněného propuštění na svobodu. V trestním řádu je tento institut taktéž upraven a to v § 331 až § 333a. Podmíněné propuštění je možnost, v podstatě určitá naděje pro odsouzeného, že v případě, že uplyne stanovená doba a soud rozhodne v jeho prospěch, bude propuštěn dříve než za dobu, na kterou mu byl uložen trest odnětí svobody. Tato vidina může být velkou motivací pro osoby odsouzené k tomu, aby se během výkonu trestu chovaly řádně, plnily si své povinnosti a snažily se o svoji nápravu.

Soud může rozhodnout o podmíněném propuštění na svobodu v případě, že odsouzený se během výkonu choval řádně, plnil své povinnosti a lze od něj očekávat, že i mimo věznici povede řádný život. Obecně lze takto rozhodnout, pokud odsouzený vykonal minimálně polovinu uloženého trestu, pokud jde o osobu poprvé ve výkonu trestu odnětí svobody, nebo pokud nebyl odsouzen za zvláště závažný zločin, lze jej propustit na podmínku již po vykonání jedné třetiny uloženého trestu. Další zmírnění podmínek pro podmíněné propuštění obsahuje odstavec druhý § 88 TrZ v případech, kdy byla osoba odsouzena za přečin, ve výkonu trestu prokazovala poslušnost a vzorné chování, je možné podmíněně propustit dříve než dle podmínek výše popsaných. Nutnost vykonání dvou třetin uloženého trestu vyžaduje následující odstavec § 88 u taxativně vyčtených trestných činů a konečně v případě uloženého výjimečného trestu nad 20 do 30 let. V případě doživotního trestu je podmínka pro podmíněné propuštění zpřísněna tak, že odsouzeného k výkonu takového trestu odnětí svobody lze propustit nejdříve po 20 letech výkonu. V obou posledně zmíněných případech zároveň

⁶² Vnitřní řád Věznice Valdice vydaný dne 29. června 2016, Č. j.: VS-112485/ČJ-2016-802200-PLA, s. 43. Dostupný z vscr.cz

nesmí hrozit „s ohledem na okolnosti činu, za kterých byla odsouzena, a povahu její osobnosti opakování spáchaného nebo obdobného zvláště závažného zločinu.“⁶³ V § 54 odstavci čtvrtém TrZ je dána možnost soudu současně s rozhodnutím o uložení doživotního trestu, stanovit, že doba výkonu ve věznici se zvýšenou ostrahou, se do doby běžící pro podmíněné propuštění, nezapočítává. Žádost o podmíněčné propuštění může podat sám odsouzený, který však musí přiložit kladné stanovisko ředitele věznice, v níž uložený trest vykonával, dále jej může navrhnout státní zástupce, nebo sám ředitel příslušné věznice, případně zájmové sdružení občanů. Podle zákona o soudnictví ve věcech mládeže tak může učinit i zákonný zástupce mladistvého. Taková žádost či návrh se podává u okresního soudu, v jehož obvodu se nachází věznice, v níž je trest vykonáván, bez ohledu na soud, který jej pravomocným rozhodnutím uložil. Soud je nově od roku 2011 povinen vyrozumět o konání se veřejného zasedání i poškozeného, což bylo novelou v roce 2012 usměrněno pouze na případy, kdy se osoba odsouzená, o jejímž podmíněném propuštění se jedná, byla odsouzena za zločin.⁶⁴ Správa věznice je v případě, kdy návrh na podmíněné propuštění podává odsouzený ve výkonu trestu, povinna takový návrh do tří pracovních dnů zaslat příslušnému soudu, stejně tak ředitel věznice je povinen do deseti dnů od podání návrhu odeslat hodnocení odsouzeného. Takové hodnocení odesílá soudu i v případě, kdy sám navrhuje podmíněné propuštění odsouzeného, nebo i na dožádání soudu, u něhož se koná řízení o podmíněném propuštění. Aby se soud takovou žádostí odsouzeného o podmíněné propuštění vůbec zabýval, tak vedle podmínek již dříve uvedených, je nezbytné kladné stanovisko ředitele věznice, přičemž zde záleží pouze na úvaze samotného ředitele věznice, zda takové kladné stanovisko k žádosti odsouzeného připojí, či nikoliv. Žádost lze podat opakovaně, ne dříve než uplynutím šesti měsíců od podání žádosti předešlé. V případě kladného rozhodnutí nařídí soud věznici, aby odsouzeného neprodleně propustila z výkonu trestu.⁶⁵

⁶³ § 88 odst. 4, 5 zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník

⁶⁴ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0, s. 3799

⁶⁵ Tamtéž, s. 3799

3.6.1 Zkušební doba a přiměřená omezení a povinnosti

Společně s podmíněným propuštěním soud rozhodne o délce zkušební doby. Zkušební dobu upravuje trestní zákoník v § 89, kde stanoví, že u přečinu je délka zkušební doby maximálně tři roky, u zločinu v rozmezí jednoho až sedmi let. Zákon tedy určuje horní limit u přečinu, u zločinu limit dolní i horní a soud určí délku zkušební doby individuálně u každého případu s ohledem na chování odsouzeného ve výkonu trestu odnětí svobody, které musí být dostatečně korespondující s chováním požadovaným, aby postačilo k ospravedlnění naděje, že povede odsouzený na svobodě řádný život.⁶⁶ Dalším kritériem pro stanovení délky zkušební doby je i délka zbývajících nevykonaného trestu.⁶⁷ V našem případě, kdy jde o dlouhodobé tresty odnětí svobody, bude délka zkušební doby vždy v rozmezí jednoho roku až sedmi let, troufám si tvrdit, že bude spíše v horní polovině tohoto rozmezí. V případě, kdy to vyžaduje osobnost pachatele, může soud současně s rozhodnutím o podmíněném propuštění stanovit vedle zkušební doby i dohled nad podmíněně propuštěným. Vedle dohledu může uložit, aby se propuštěný v určitou dobu zdržoval na určeném místě, obvykle v jeho obydlí. Smysl a účel dohledu je vyjádřen v § 49 trestního zákoníku, který nám říká, že dohled spočívá v pravidelném a osobním kontaktu pachatele s úředníkem Probační a mediační služby po celou zkušební dobu, jejich spolupráci na probačním plánu a kontrole dodržování zákonem či soudem stanovených omezení a povinností prováděné probačním úředníkem. Probační úředník dále napomáhá pachateli v plnění takto stanovených podmínek, sleduje a kontroluje jeho chování a je mu nápomocen v tom, aby mohl vést řádný život. Dalším možným omezením pachatele podmíněně propuštěného z výkonu trestu je uložení omezení a povinností, které musí ve zkušební době dodržovat, respektive plnit, aby se osvědčil. Taková omezení a povinnosti musí být přiměřené a jsou demonstrativně vyčteny v § 48 trestního zákoníku.⁶⁸ Pachateli obvykle uloží, aby nahradil

⁶⁶ Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 13. května 1960, *Tzv 10/60, [R 12/1961 tr.]*

⁶⁷ JARKOVSKÁ, Lucie a Petr KOTULAN, ROZUM, Jan, ed. *Institut dohledu u podmíněného propuštění: závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-026-9, s. 107

⁶⁸ § 48 odstavec 4 zákona č. 41/2009 Sb., trestní zákoník, stanoví následující:

Soud může jako přiměřená omezení a přiměřené povinnosti uložit zejména:

- a) podrobit se výcviku pro získání vhodné pracovní kvalifikace,
- b) podrobit se vhodnému programu sociálního výcviku a převýchovy,

majetkovou či nemajetkovou újmu, kterou svým činem způsobil, nebo vydal bezdůvodné obohacení, které jím získal. Současně může soud vyslovit povinnost pachatele zdržovat se v určenou dobu ve svém obydlí, vykonat obecně prospěšné práce ve prospěch obcí, nebo jiných státních či veřejně prospěšných institucí, nebo od něj vyžadovat složení peněžité částky ve prospěch účtu obětí trestných činů. Pokud po dobu zkušební bude plnit uložené povinnosti, respektovat omezení a povede řádný život, vysloví soud po jejím uplynutí, že se osvědčil. V opačném případě rozhodne o tom, že vykoná zbytek trestu odnětí svobody.

4 Milost a amnestie

Udělit milost je právo prezidenta, kterým je nadán článkem 62 písm. g) Ústavy, na jehož základě může odpustit nebo zmírnit uložený trest, zastavit trestní stíhání, nebo nařídít, aby nebylo vůbec zahájeno a zahladit odsouzení.⁶⁹ Ústava tedy nepoužívá pojem milosti, ten najdeme až v trestním řádu v hlavě dvacáté třetí v § 366, kde stojí, že prezident republiky uděluje milost na základě práva přiznaného mu Ústavou.⁷⁰ Milost se vyskytuje ve třech formách. Ve formě abolicie chápeme milost jako nařízení prezidenta, aby se nezahajovalo trestní stíhání, v případě, že již bylo zahájeno, tak aby se v něm dále nepokračovalo. Agraciace je prominutím, případně zmírněním pravomocně uloženého trestu a rehabilitace slouží jako zahlazení odsouzení.⁷¹ Na základě § 366 odstavce druhého TR se může zdát, že řízení o udělení milosti probíhá pouze na základě podání žádosti o milost, ale není tomu tak. Navrhnout udělení milosti může ministr spravedlnosti

c) podrobit se léčení závislosti na návykových látkách, které není ochranným léčením podle tohoto zákona,

d) podrobit se vhodným programům psychologického poradenství,

e) zdržet se návštěv nevhodného prostředí, sportovních, kulturních a jiných společenských akcí a styku s určitými osobami,

f) zdržet se neoprávněných zásahů do práv nebo právem chráněných zájmů jiných osob,

g) zdržet se hazardních her, hraní na hracích přístrojích a sázek,

h) zdržet se požívání alkoholických nápojů nebo jiných návykových látek,

i) uhradit dlužné výživné nebo jinou dlužnou částku,

j) veřejně se osobně omluvit poškozenému, nebo

k) poskytnout poškozenému přiměřené zadostiučinění.

⁶⁹ Čl. 62 písm. g) zákona č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

⁷⁰ § 366 odst. 1, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

⁷¹ ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL a Josef KUČHTA. *Trestní právo procesní*. 4., přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-496-4, s. 917

nebo ji udělit prezident sám z vlastní iniciativy.⁷² Prezident republiky může zmocnit ministra spravedlnosti k tomu, aby zahajoval řízení o udělení milosti namísto něj a odmítal nedůvodné žádosti. Žádost o milost nemá sama o sobě odkladný účinek, ale prezident republiky, případně ministr spravedlnosti, jenž byl k tomuto zmocněn, může dle § 367 učinit následující: nařídit zastavení trestního stíhání, nebo nepokračování v něm, propuštění obviněného z vazby, odložení nebo přerušování výkonu trestu, a to do doby, než bude o žádosti o milost rozhodnuto.⁷³ Milost je dle Ústavy České republiky neomezeným právem prezidenta republiky, k jehož výkonu nepotřebuje kontrasignaci předsedy vlády a činí tak na základě svého vlastního uvážení. Milost je považována za individuální právní akt prezidenta republiky, jež směřuje vůči konkrétní osobě.⁷⁴

Naopak je tomu u amnestie, která má povahu generálního aktu a je mířena vůči předem neurčitému počtu osob, které musí splňovat podmínky, jež jsou v amnestijním rozhodnutí určeny. Amnestie se může vyskytovat ve stejných formách jako milost. Pravomoc udělovat amnestii je opět ústavně chráněným právem prezidenta republiky, které mu přiznává článek 63 písmeno j) Ústavy. Odstavec tři a čtyři tohoto článku stanoví, že k takovému rozhodnutí je třeba kontrasignace předsedy vlády nebo jím pověřeného člena vlády a vláda je za toto politicky odpovědná. Jedná se o normativní akt, jelikož je uveřejňován ve Sbírce zákonů. O tom, jaké osoby spadají pod amnestijní rozhodnutí určí soud, případně státní zástupce v případě abolicie.⁷⁵

Milost ani amnestie nejsou nikterak omezeny co do výměry trestu, tudíž se mohou vztahovat právě i na osoby odsouzené k výjimečnému trestu odnětí svobody. Amnestie se obvykle, ne však výlučně, týká spíše méně závažnější trestné činnosti, ovšem v případě milosti, kdy má prezident v podstatě absolutně „volné ruce“, tedy z takového rozhodnutí není odpovědný nikomu, může

⁷² Tamtéž, s. 920

⁷³ § 367 odst. 1, zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

⁷⁴ KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-140-3, s. 474

⁷⁵ ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL a Josef KUČHTA. *Trestní právo procesní*. 4., přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-496-4, s. 922

omilostnit kohokoli. Z několika případů, kdy prezident republiky omilostnil zločince, kteří byli odsouzeni k výjimečným trestům odnětí svobody za opravdu zavrženíhodné činy, je zřejmé, že taková neomezená pravomoc prezidenta, může být terčem kritiky z řad veřejnosti. Velmi kritizovanou byla amnestie prezidenta Václava Havla v roce 1990, na jejímž základě byl propuštěn například pedofil Jaroslav Oplíšťil, který nedlouho po svém propuštění unesl batole, které znásilnil a následně udusil, za což je v současné době ve výkonu trestu odnětí svobody na 25 let. Dalším Václavem Havlem omilostněným vrahem byl Roman Kučerovský, drogově závislý muž, jež ubodal svou milenku, následně sekyrou rozsekal na kusy, které se pokusil spálit v kamnech, za což byl odsouzen k trestu odnětí svobody ve výměře 24 let, přičemž z něj si z důvodu amnestijního rozhodnutí Václava Havla odpykal pouhých 6 let. Z mého pohledu bylo propuštění pachatele takto zavrženíhodného činu naprosto nepochopitelným a ohrožujícím společnost, jelikož v případě takového pachatele je z hlediska jeho převýchovy, je-li vůbec někdy možná, potřeba trestu delšího trvání.

5 Doživotní trest jako náhrada trestu smrti

Trest smrti byl na našem území zrušen v roce 1990 zákonem č. 175/1990 Sb., jenž nahradil trest smrti trestem výjimečným, který stejně jako dnes měl dvě formy, trest odnětí svobody nad 15 do 25 let a trest doživotní. Podmínky pro uložení takového trestu, byly v podstatě shodné s těmi, které vyžaduje dnešní právní úprava, vyjma taxativního výčtu trestných činů, za něž lze výjimečný trest uložit, ten se značně rozšířil. Trest smrti byl dříve univerzálním trestem a nejtvrďší trestní sankcí, již bylo možno pachatelům zvláště závažné trestné činnosti uložit. Tuto funkci dnes zastává trest odnětí svobody na doživotí, proto jej lze považovat za alternativu k trestu smrti. Ačkoli by se mohlo zdát, že v dnešní moderní a vyspělé společnosti, bude převažovat názor, že nahrazení trestu smrti trestem doživotním, je z hlediska lidských práv a základních svobod to nejlepší řešení, jak postihnout pachatele takové trestné činnosti a chránit tak společnost před takovými činy, není tomu úplně tak. Jak ve světě, tak u nás, je spousta zastánců trestu smrti, a jelikož diskuze o trestu smrti probíhá již několik desetiletí, dokonce se vytvořily dva směry a to abolicismus, jehož zastánci považují trest smrti za nehumánní a retencionismus, který je pro trest smrti. Retencionisté ospravedlňují

trest smrti například tím, že má vysoký odstrašující vliv na společnost, zneškodňuje zvláště nebezpečné pachatele, doživotní trest je podle nich krutější než trest smrti a dlouhodobé odnětí svobody je nákladnou finanční záležitostí.⁷⁶ Z výzkumu, který provedlo v květnu roku 2017 Centrum pro výzkum veřejného mínění (CVVM), je zřejmé, že i v současné době je velké množství lidí v ČR pro znovuzavedení trestu smrti. Téměř 60 % respondentů se vyjádřilo kladně k otázce, zda by měl existovat trest smrti a razantně jeho existenci odmítlo pouze 15 % dotazovaných. Nejčastějším důvodem kladného postoje k absolutnímu trestu je finanční hledisko, dle dotazovaných *takoví zločinci zabírají jen místo ve věznicích a stát je musí platit z našich daní*. Zarážejícím faktem, který plyne z tohoto výzkumu je to, že polovina respondentů trest smrti nepovažuje za trest, který by odporoval demokratickému založení společnosti respektující základní lidská práva a svobody.⁷⁷ Často je pochybováno i o tom, je-li doživotní trest v souladu s lidskými právy, přičemž z mého pohledu je krutost nebo nehumánnost trestu smrti mnohonásobně vyšší než v případě trestu doživotního.

Já osobně považuji doživotní trest za adekvátní a neporušující žádná ústavně či mezinárodně chráněná lidská práva a svobody. Zároveň však nepovažuji neurčitost délky trvání trestu za vhodnou, jelikož v tom spatřuji jistou nerovnost z pohledu takto odsouzených. Pokud bude někdo odsouzen k doživotnímu trestu ve věku 21 let a dožije se 70, za předpokladu, že nebude podmíněně propuštěn nebo omilostněn prezidentem republiky, jeho trest bude trvat 49 let. V případě, že takto odsouzenému bude v době nástupu do výkonu 60 let a dožije se stejného věku jako ten 21 letý, odsedí si pouze let deset. A stejnou nerovnost spatřuji i naopak. 21 letý má možnost, po odpykání minimálně 20 let doživotního trestu, být podmíněně propuštěn, starší odsouzený se takové možnosti ani nedožije. Neurčitost délky trestu může zároveň u takto odsouzených vyvolávat pocit bezvýchodnosti a absolutní nejistoty.⁷⁸ Co se týče trestu smrti, nejsem radikálním odpůrcem, ale zároveň ani nadšeným příznivcem. V případech

⁷⁶ TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010. Teoretik. ISBN 978-80-87212-41-7, s.15

⁷⁷ TUČEK, M., *Postoje občanů k trestu smrti*. Centrum pro výzkum veřejného mínění: Praha, 2017, Dostupné na cvvm.cz

⁷⁸ KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. ISBN 80-210-1197-1, s. 21

týkajících se trestné činnosti v sexuální oblasti a proti zdraví a životu dětí, bych nebyla proti jeho znovuzavedení. Samozřejmě za předpokladu, že by byl dostatečně zjištěn skutkový stav a všechny okolnosti spáchání takového činu a především by záleželo na osobnosti pachatele, osobně bych absolutním trestem postihovala ty, kteří se v této oblasti dopustili recidivy, za předchozí trestný čin byli již odsouzeni, a ani to nespělo k jejich nápravě a neodradilo je to od spáchání takto zavrženíhodného činu znovu. Jedinou mou obavou v případě obnovy trestu smrti je možnost justičního omylu, protože trest smrti nelze nijak napravit.

5.1 Historický exkurz: Trest smrti v letech 1919-1989 u nás

Trest smrti provází dějiny českého státu již od středověku jako běžný prostředek trestního práva. Významným mezníkem v historii trestu smrti bylo 18. století, a to konkrétně dílo profesora práv na univerzitě v Miláně Caesara Beccarii, *O zločinech a trestech*, kde odmítl trest smrti jako účinný prostředek uplatňování sankční politiky a zároveň navrhl jeho nahrazení doživotním otroctvím.⁷⁹ Toto dílo ovlivnilo Josefa II., za jehož vlády došlo k dočasnému zrušení trestu smrti Všeobecným zákoníkem o zločinech a trestech za ně z roku 1787, krátce po jeho smrti v roce 1795 byl však trest smrti obnoven. Absolutní trest provázel naše zákonodárství až do roku 1990, kdy byl zrušen zákonem č. 175/1990 Sb.⁸⁰

5.1.1 Problematika trestu smrti za vlády Tomáše Garrigue Masaryka

Po vzniku Československého státu byly převzaty zákony Rakousko-uherské, pro naše účely je podstatný zejména zákon 117/1852 ř. z. ze dne 27. května 1852 o zločinech, přečinech a přestupcích, který byl zrušen až v roce 1950. Hlavními druhy trestů podle tohoto zákona byly právě trest smrti, který byl vykonáván provazem, nebo uvalení žaláře.⁸¹ Z Rakouska-Uherska nebyla převzata pouze právní úprava této problematiky, nýbrž i způsob vykonávání exekuce provazem. Odsouzený byl přivázan k dřevěné desce, následně vytažen přes kladku vzhůru a kat ho měl ve vhodný okamžik usmrtit tím, že mu vymknul napjaté krční

⁷⁹ LIŠKA, Otakar. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 80-86621-09-x, s. 14

⁸⁰ Tamtéž, s. 15

⁸¹ § 12 a § 13 zákona 117/1852 Ř.z., o zločinech, přečinech a přestupcích

obratle.⁸² Podle § 136 a § 140 zákona o zločinech, přečinech a přestupcích byly tresty smrti obvykle ukládány za vraždu i zabití.⁸³ Období první republiky bylo díky tehdejšímu prezidentovi Tomáši G. Masarykovi, obdobím z hlediska vykonávání rozsudků trestu smrti, velmi střídmým. Prezident Masaryk velmi štědře uděloval milost odsouzeným k absolutnímu trestu, a leč byl tlakem veřejnosti donucen podepsat několik rozsudků smrti, za doby jeho funkčního období bylo popraveno 16 osob⁸⁴ a milost udělena přibližně 400 osobám.⁸⁵ Zákonem č. 91/1934 Sb. byla dána možnost v případě, že by polehčující okolnosti byly tak významné, že by trest smrti byl příliš přísný, uložit místo něho trest těžkého doživotního žaláře nebo těžký žalář na 15 až 30 let.

5.1.2 Protektorát Čechy a Morava

Adolf Hitler zřídil Protektorát Čechy a Morava výnosem z 16. března 1939, který v odstavci 1 článku prvního, stanovil následující: „*Části bývalé Československé republiky, obsazené v březnu 1939 německými oddíly, náleží od nynějška k území Velkoněmecké říše a vstupují jako "Protektorát Čechy a Morava" pod její ochranu.*“⁸⁶ Zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich pak dne 28. září 1941 vyhlásil na území Protektorátu výjimečný stav a vytvořil tříčlenné stanné soudy, které mohli obžalovaného odsoudit k trestu smrti.⁸⁷ Období okupace nechvalně proslavilo pankráckou věznici, kde se konala většina exekucí v letech 1939- 1945. Většina poprav, vykonaná v pankrácké věznici, již se přezdívalo sekýrárna, byla provedena gilotinou. Počet popravených v pankrácké věznici v tomto nešťastném období přesáhl tisíc.⁸⁸ Od roku 1943 se

⁸² PLACHÝ, Jiří a Ivo PEJČOCH. *Masarykovy oprátky: problematika trestu smrti v období první a druhé Československé republiky 1918-1939*. Cheb: Svět křídel, 2012. Svět křídel. ISBN 978-80-87567-21-0, s. 9

⁸³ § 136, § 140 zákona 117/1852 Ř.z., o zločinech, přečinech a přestupcích

⁸⁴ LIŠKA, Otakar. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 80-86621-09-x, s. 261

⁸⁵ PLACHÝ, Jiří a Ivo PEJČOCH. *Masarykovy oprátky: problematika trestu smrti v období první a druhé Československé republiky 1918-1939*. Cheb: Svět křídel, 2012. Svět křídel. ISBN 978-80-87567-21-0, s. 10

⁸⁶ Článek 1 odst. 1, výnos č. 75/1939 Sb., o zřízení Protektorátu Čechy a Morava

⁸⁷ FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka, 2011. ISBN 978-80-7432-000-2, s. 514-515

⁸⁸ LIŠKA, Otakar. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 80-86621-09-x, s. 17

taktéž popravovalo v malé pevnosti Terezín, jež sloužila pražskému gestapu jako věznice.⁸⁹

5.1.3 Benešovy „retribuční“ dekrety

*„O přísnou spravedlnost volají neslýchané zločiny, kterých se dopustili nacisté a jejich zrádčí spoluviníci na Československu. Porobení vlasti, vraždění, zotročování, loupení a ponižování, jehož obětí byl československý lid, a všechna ta stupňovaná zvěrstva, kterým bohužel pomáhali anebo asistovali i zpronevěřivší se občané českoslovenští, z nichž někteří zneužili při tom i vysokých úřadů, mandátů nebo hodností, musí dojít zaslouženého trestu, bez průtahy, aby nacistické a fašistické zlo bylo vyvráceno z kořene.“*⁹⁰ Z tohoto důvodu byli potrestáni trestem smrti ti, jež se provinili za zvláště přitěžujících okolností podle § 1 zákona č. 50/1923 Sb., na ochranu republiky, snahou o násilnou změnu ústavy, znemožnění výkonu funkce nejdůležitějších ústavních činitelů, snahou o odtržení části republiky a jejímu připojení k cizímu státu.⁹¹ Tento dekret současně vytvořil mimořádné lidové soudy především pro účely odsouzení osob, jež se takto proti Československu provinily. Dekret č. 17/1945 Sb. navazoval na dekret č. 16 a byl jím zřízen Národní soud, před nějž mohly být postaveny pouze osoby s českou národností. Tyto retribuční dekrety byly příčinou popravení 723 osob v letech 1945 až 1948.⁹²

5.1.4 „Monsterprocesy“

Po komunistickém puči v únoru 1948 nastává další tragické období, kdy se staly justiční vraždy nástrojem politiky KSČ k odstranění politických odpůrců režimu a zastrašení společnosti. Většina soudních řízení proti osobám z opozice, proběhla v důsledku předchozího vytipování „nepohodlných“ osob a jejich

⁸⁹ FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny země Koruny české*. Praha: Paseka, 2011. ISBN 978-80-7432-000-2, s. 528

⁹⁰ Dekret č. 16/1945 Sb., presidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

⁹¹ § 1 Dekret č. 16/1945 Sb., presidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

⁹² LIŠKA, Otakar. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 80-86621-09-x , s. 261

provokace příslušníky Státní bezpečnosti a následného násilného vynucení doznání k předem připravené a vykonstruované výpovědi. Prostředkem perzekuce obyvatelstva byl zákon č. 231/1948 Sb., na ochranu lidově demokratické republiky, který připouštěl trest smrti zejména v případech útoku proti stávajícímu režimu a ústavním činitelům a pro účely tohoto zákona byla zákonem č. 232/1948 Sb. zřízena Státní prokuratura a Státní soud.⁹³ Trestní zákon č. 86/1950 Sb. stanovil, že trest smrti se vykoná oběšením, případně zastřelením v době zvýšeného ohrožení státu.⁹⁴ Od absolutního trestu, jakožto trestu obligatorního, upustila již z části novela č. 63/1956 Sb., když u trestných činů, za něž byl jediným trestem trest smrti, stanovila možnost uložit na místo něj trest odnětí svobody na 25 let. V roce 1961 pak nově přijatý trestní zákon č. 140/1961 Sb. určil trest smrti jako trest výjimečný a fakultativní se stanovením dalších podmínek pro jeho uložení.⁹⁵ Takový trest mohl být uložen pouze za trestné činy, u nichž to trestní zákon výslovně povoloval a zároveň „*stupeň nebezpečnosti takového trestného činu pro společnost je vzhledem k zvlášť zavržení hodnému způsobu provedení nebo k zvlášť zavržení hodné pohnutce nebo k zvlášť těžkému a těžko napravitelnému následku mimořádně vysoký a uložení trestu vyžaduje účinná ochrana společnosti a nebo není naděje, že by že by na pachatele bylo možno trestem výchovně působit.*“⁹⁶

5.1.4.1 Milada Horáková

Nejznámějším politickým procesem této doby je proces s Miladou Horákovou, odpůrkyní nastupující totality, v letech 1946 až 1948 poslankyní Ústavodárného národního shromáždění. 10. března 1948 se vzdala svého mandátu a zapojila se do protikomunistického odboje. V květnu tohoto roku se poprvé sešlo šest funkcionářů, kromě Milady Horákové byli přítomni J. Nestával, J. Čupera, F. Račanský, F. Dlouhý a K. Šobr, nazývaných jako „politická šestka“. Účelem tohoto seskupení bylo udržovat politické přesvědčení odpůrců komunistického režimu a jejich ochrana před perzekucí a vězněním, zároveň

⁹³ Tamtéž, s. 22-23

⁹⁴ § 29 zákona č. 86/1950 Sb., trestní zákon

⁹⁵ LIŠKA, Otakar. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 80-86621-09-x, s. 25

⁹⁶ § 29 odst. 1 zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

spolupráce s exilovými politiky.⁹⁷ Komunistický režim proti odbojářům tvrdě bojoval a Státní bezpečnost prováděla šetření a řídila se „*výrobní technologií sovětských monstrprocesů*“, které musely ukázat velikost nebezpečí odbojové činnosti pro stát a „pracující lid“ a cíle a ilegální aktivity musely být veřejně prezentovány jako vlastizrada, sabotáž, příprava teroristických vražd a další nejhruznější činy.⁹⁸ Postupným shromažďováním vykonstruovaných skutečností a důkazů vytvořili z původní „šestky“ mnohonásobně početnější skupinu odpůrců režimu skládající se zejména z bývalých funkcionářů nekomunistických stran, již nazvali „Direktorium.“ V procesu konaném před Státním soudem v Praze od 31. května do 8. června 1950 pak uznali vinnými Miladu Horákovou společně se Závišem Kalandrou, JUDr. Oldřichem Peclem a štržm. SNB Janem Buchalem z velezrady a vyzvědačství a odsoudili je k trestu smrti, jež byl vykonán dne 27. června 1950 na Pankráci v Praze.⁹⁹

5.1.5 Vývoj sankční politiky v letech 1960- 1989

Přísná represe trestního práva v 50. letech zlikvidovala a zastrašila většinu odpůrců komunistického režimu, a tak trestní zákon č. 140/1961 Sb. nemusel klást takový důraz na postihování politických odpůrců režimu, což ale neznamená, že neobsahoval ve své zvláštní části trestné činy jako například vlastizrada ve formě rozvracení republiky nebo sabotáže.¹⁰⁰ Společně s novým trestním zákonem byl přijat i zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, který ve znění nespočtu novel, platí dodnes. Měl sloužit jako záruka toho, že se nebudou opakovat nezákonnosti první poloviny 50. let a k „*prohloubení socialistické demokracie*“.¹⁰¹ Jak bylo již v předchozích kapitolách řečeno, tento zákon připouštěl ve svém § 29 trest smrti jako trest výjimečný za splnění stanovených podmínek. Až novelou č. 175/1990

⁹⁷ KAPLAN, Karel. *Největší politický proces M.Horáková a spol.* 2. vyd. Brno: Doplněk, 1996. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-58-6, s. 88-89

⁹⁸ Tamtéž, s.125

⁹⁹ LIŠKA, Otakar. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989.* 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 80-86621-09-x, s. 276

¹⁰⁰ KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989.* Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-741-6, s. 405-409

¹⁰¹ Tamtéž, s. 415

Sb. bylo znění tohoto paragrafu změněno tak, že byl trest smrti vypuštěn a výjimečným trestem se rozumělo odnětí svobody nad 15 do 25 let a na doživotí.¹⁰²

5.2 Dlouhodobé tresty odnětí svobody z pohledu penologie

5.2.1 Pojem penologie

Již ze samotného názvu je zřejmé, čím se penologie zabývá, neboť „poena“ v překladu znamená trest. Ač penologii někteří autoři řadí pod obor kriminologie, penologie je samostatný vědní obor, respektive nauka o výkonu trestu a jeho účincích, především nepodmíněného trestu odnětí svobody, jeho pozitiv, negativ a zacházení s pachateli. Úsek penologie, který se zabývá právě výkonem nepodmíněného trestu odnětí svobody, se nazývá penitenciariстика, česky vězeňství.¹⁰³ V rámci penologie se řeší i terciální prevence kriminality, která se soustřeďuje na vlastnosti a chování pachatele z hlediska jeho možné nápravy v souvislosti s vnějšími vlivy prostředí. K pachateli přistupuje individuálně a snaží se zjistit, do jaké míry a jakým způsobem jsou uspokojovány jeho potřeby a na základě toho vyhodnocuje možná rizika konfliktů, jimž se může předcházet individualizovanými programy zacházení.¹⁰⁴ Jak bylo výše řečeno, hlavním těžištěm penologie, respektive penitenciaristiky, je především zkoumání vlivu výkonu nepodmíněného trestu odnětí svobody na odsouzené, přičemž v praxi do penitenciárního procesu zasahují společenské vědy jako je pedagogika, psychologie, psychiatrie a sociologie.

Penitenciární pedagogika využívá poznatků získaných z obecné, speciální pedagogiky, z výzkumů a praxe k účinné výchově odsouzeného. Zabývá se problematikou rozporů mezi vězni, jejich kumulací a úrovní profesionality personálu ve věznicích.¹⁰⁵ Vyhláška č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody, stanoví v § 36 odstavci pátém speciální výchovné aktivity, jimiž jsou pedagogické, psychologické a terapeutické programy, které vedou

¹⁰² § 29 odst. 1 zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

¹⁰³ MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUCHTA. *Základy penologie*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1248-x, s. 3

¹⁰⁴ ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana. Terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0, s. 12

¹⁰⁵ Tamtéž, s. 13

k tomu vyškolení zaměstnanci, které se zaměřují zejména na příčiny a důsledky trestné činnosti, osobnost odsouzeného a působení na něj za účelem změny jeho chování a postojů.¹⁰⁶

Penitenciární psychologie je zaměřena na individuální zkoumání osobnosti odsouzeného, účinnost výchovných metod ve vztahu k jeho osobě, dále poskytuje skupinová poradenství nebo psychoterapie, pozoruje změny v chování odsouzeného v průběhu výkonu trestu a na základě tohoto navrhuje vhodnější metody pro zacházení s odsouzenými.¹⁰⁷

Stran penitenciární psychiatrie, jedná se o speciální obor psychiatrie, pomocí něž je osobám ve výkonu trestu odnětí svobody, zejména těm, kteří trpí výraznými poruchami osobnosti, poskytována léčebná a terapeutická péče.¹⁰⁸ Velice častými poruchami osobnosti u odsouzených osob jsou duševní poruchy a poruchy chování vyvolané požíváním psychoaktivních látek, sexuální odchylky a pro účel této práce jsou významné specifické poruchy osobnosti, zejména disociální porucha osobnosti. V oblasti sexuálních deviací bych zmínila především pedofilii jako poruchu sexuální preference, jež v kombinaci se sexuálně agresivními či sadistickými projevy je poruchou zvlášť nebezpečnou, jelikož sadistické násilí může skončit i smrtí oběti. Ze specifických poruch osobnosti je z forezního hlediska nejvýznamnější disociální porucha osobnosti, která se projevuje naprostou lhostejností k citům ostatních, nedodržíváním sociálních norem, neschopností navazovat mezilidské vztahy, snadným spuštěním agresivního jednání, nepřipouštěním si vlastní viny. Právě taková porucha může vést k závažné trestní činnosti, právě z důvodů absolutní „morální tuposti“ pachatele s touto poruchou.¹⁰⁹

Penitenciární sociolog analyzuje funkčnost sociálních vztahů, jejich vývoj, odhaluje příčiny možných konfliktů, na základě takového výzkumu může dojít

¹⁰⁶ § 36 odst. 5, Vyhláška ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

¹⁰⁷ ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana. Terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0, s. 14-15

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 15

¹⁰⁹ PAVLOVSKÝ, P. a kol., *Soudní psychiatrie a psychologie*. Grada Publishing: Praha, 2009, ISBN 978-80-247-2618-2, s. 85

k přeřazování odsouzených do jiných výchovných skupin, na jiná pracoviště za účelem zlepšení těchto vztahů mezi odsouzenými.¹¹⁰

5.2.2 Programy zacházení s vězni

Programy zacházení jsou upraveny především řádem výkonu trestu odnětí svobody, který stanovuje vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb. v § 36 až 46. Na základě komplexní zprávy věznice zvolí vhodný program zacházení individuálně u každého vězně.¹¹¹ Účelem takových programů je především snaha o resocializaci vězňů, připravit je na návrat do společnosti a pozitivně ovlivnit jejich smýšlení, hodnoty a předcházet tak recidivě trestné činnosti. Programy zacházení vypracovávají odborníci a berou v potaz podmínky konkrétní věznice, včetně těch personálních a složení odsouzených. Při nástupu každého odsouzeného do výkonu trestu odnětí svobody je na základě komplexní zprávy vypracován vhodný individuální program. Komplexní zpráva je shrnutím všech dostupných materiálů o odsouzeném, jako je délka trestu, charakteristika jeho osobnosti, nebo znalecké posudky z oboru psychologie či psychiatrie.¹¹² Program zacházení se člení na pracovní, vzdělávací, výchovné, zájmové aktivity a oblast utváření vnějších vztahů.¹¹³ Odsouzený svým podpisem stvrzuje přijetí programu zacházení, jež byl pro něj zvolen. Pokud toto odmítá učinit, je zařazen do programu základního motivačního zacházení, kde je kladen důraz na udržování pořádku, bezpečnosti a pracovní aktivity s ohledem na zdravotní způsobilost odsouzeného.¹¹⁴

Zařazování do programů zacházení se samozřejmě týká i doživotně odsouzených, u nichž je větší riziko ztráty motivace k práci, zájmovým aktivitám, v neposlední řadě i k udržování vnějších vztahů, v nejhorším případě až ke ztrátě

¹¹⁰ ČERNÍKOVÁ, V. et al. *Sociální ochrana. Terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0, s. 16-17

¹¹¹ § 36 odst. 1, vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se stanoví řád výkonu trestu odnětí svobody

¹¹² BLATNÍKOVÁ, Š. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-024-2, s. 54

¹¹³ § 36 odst. 2, vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se stanoví řád výkonu trestu odnětí svobody

¹¹⁴ § 37, vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 345/1999 Sb., kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

motivace k životu. U této skupiny odsouzených je často zjištěna některá z poruch osobnosti. Dle výzkumu z roku 2003 48 % doživotně odsouzených trpělo smíšenou poruchou osobnosti, polymorfni psychopatií, 30 % pak poruchou disociální a jinými poruchami pak zbylých 22 %. Sexuálně agresivní chování bylo pak zjištěno pouze u 6 z 24 doživotně odsouzených vězňů.¹¹⁵ Z toho nám plyne, že všichni doživotně odsouzení, jež byli ve výkonu trestu trpí některou z poruch osobnosti. Na vznik disociální poruchy osobnosti je prokázán značný vliv dědičnosti a u pacientů s disociální poruchou jsou nezdědka zjištěny porodní komplikace, neurotické příznaky v dětství, případně hyperaktivita. Dalším faktorem zjištěným při anamnéze pacientů s touto poruchou je nedostatečná rodinná výchova a péče, dokonce zanedbávání ze strany rodičů, v nejhorších případech tělesné nebo sexuální zneužívání.¹¹⁶ Disociální porucha osobnosti se projevuje absolutním nezájmem o práva druhých, častým střídáním partnerů, zneužíváním jiných osob ku svému prospěchu a kriminálním jednáním. Taková porucha se běžně projevuje již v dětském věku například častým lhaním, drobnými krádežemi, nebo nedocházením do školy.¹¹⁷ Mezi jiné poruchy patří například narcistická porucha osobnosti nebo porucha pasivně-agresivní. Pro zajímavost, osoby s narcistickou poruchou mají nadměrně vysoké sebevědomí a jakékoli zpochybnění jejich kvalit, odmítnutí nebo kritika, je může zasáhnout tak silně, že jejich prudká emoční reakce může skončit až násilným trestným činem.¹¹⁸

V tomto odstavci budu vycházet z programů zacházení s doživotně odsouzenými ve věznici Valdice pro přiblížení jejich života ve věznici z hlediska programů zacházení. Jedna ze speciálních výchovných aktivit, jež je uplatňována u doživotně odsouzených osob nese název „*společenské dění*“ a jejím cílem je zlepšení komunikačních dovedností a rozšiřování jeho obzorů v oblasti aktuálních společenských témat. Vzdělávacími aktivitami jsou sociálněprávní poradenství

¹¹⁵ BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-024-2, s. 100

¹¹⁶ PRAŠKO, Ján. *Poruchy osobnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-558-5, s. 230

¹¹⁷ Tamtéž, s. 227

¹¹⁸ Tamtéž, s. 321

nebo pěstování okrasných rostlin a zeleniny, jež může pozitivně působit na jejich chování vůči vězeňskému personálu i spoluvězňům a naučit je sebekontrolu. Více než polovina doživotně odsouzených je zařazena k placenému zaměstnání, jež spočívá v komplementaci kovových objímek. Hlavní pracovní aktivitou je úklid a práce nutné k zajištění chodu věznice. Zájmové aktivity slouží především pro zlepšování sociálního kontaktu mezi odsouzenými a jsou jimi například sporty, které mají za cíl také udržení fyzické kondice u dlouhodobě uvězněných. Doživotně odsouzení mají také možnost studovat jazyky, učit se práci s počítačem, sledovat televizi, nebo i vypůjčit si knihy v oddílové knihovně.¹¹⁹

Právě u doživotně odsouzených jsou programy zacházení velmi důležité, pokud chybí, vězeňský personál nemá možnost porozumět a poznat jejich osobnost tak, aby mohli napomoci resocializaci takového vězně, jelikož doživotně odsouzený se zpravidla distancuje od okolního dění ve věznici.¹²⁰

5.2.3 Problematika nápravy a resocializace dlouhodobě vězněných osob

Resocializace se ve spojení s vězeňstvím se chápe jako opětovná výchova osob odsouzených, jejich náprava za účelem možnosti opětovného zařazení do společnosti. Tento pojem souvisí s pojmem socializace, což je proces, během kterého se člověk stává díky sociální interakci a komunikaci s druhými schopným chovat se jako člen určité společnosti. V průběhu socializace si jedinec osvojuje hodnoty, normy a způsoby chování, jež jsou zažity a akceptovány v dané společnosti.¹²¹ Rychlost a průběh resocializace je závislý na schopnosti konkrétní osoby k adaptaci na sociální změnu, ochotě takovou změnu podstoupit, akceptovat autority a nové vzory chování. Významný vliv na rychlost a průběh má míra difference nového sociálního prostředí s tím předešlým a také výběr možností k začlenění do nového sociálního prostředí. V neposlední řadě hraje důležitou roli

¹¹⁹ *Problematika doživotně odsouzených*. Dostupné z <https://www.vscr.cz/veznice-valdice/onas/vykon-vezenstvi/problematika-doivotne-odsouzenych/>

¹²⁰ BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-024-2, s. 126

¹²¹ *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1., s. 1012

možnost navazování sociálních kontaktů a otevřenost nového sociálního prostředí k danému jedinci a na jeho ochotě mu pomoci v resocializaci.¹²²

Uložení dlouhodobého trestu odnětí svobody značně zasahuje do psychiky takto odsouzeného, může ovlivnit jeho chování, prožívání a motivaci. Demotivačními faktory jsou uvědomění si promarněných let, která stráví ve vězení, často nedohledná doba konce trestu, ale i nemožnost volby změny prostředí a okolní společnosti.¹²³ V dotazníku určeném vychovatelům, jež jsou v každodenním kontaktu s doživotně odsouzenými, byla vznesena otázka, zda je u osob odsouzených k nejvyššímu trestu, naděje na resocializaci. Všechny znalecké posudky k doživotně odsouzeným odpovídaly jednoznačně: Možnost resocializace je vyloučena. Z dotazníkového šetření však vyplynulo, že z 24 doživotně odsouzených pouze u 13 % naprosto vylučují možnost resocializace, u 14 z nich vidí možnost nápravy spíše nepříznivě, u jednoho doživotně odsouzeného příznivě a u 25 % se spíše přiklání k tomu, že je zde možnost resocializace.¹²⁴ Pracovní zařazení odsouzených je nezbytnou součástí denního režimu a podle názoru personálu věznic významně zlepšuje psychické rozpoložení vězňů. Nezbytným předpokladem pro možnost resocializace odsouzeného je jeho kontakt s vnějším světem, v případě že jej nenavštěvují jeho příbuzní, má možnost využít služeb sociálních pracovníků a dobrovolníků, jejichž zájmem je zlepšení sociálních vztahů osob odsouzených a jejich reintegrace do společnosti. Z hlediska navazování kontaktu s vnějším světem je u odsouzených k doživotnímu trestu odnětí svobody problémem fakt, že jsou vyloučeni z celovězeňských aktivit, což způsobuje jejich uzavření se do sebe sama, izolovanost a apatii. Dle názoru speciálních pedagogů, jež působí ve vězeňském prostředí, by měli být doživotně odsouzení zapojováni do aktivit stejných jako ostatní odsouzení, tomuto svědčí ve prospěch fakt, že doživotně odsouzení vykazují bezproblémovější chování než osoby odsouzené k mírnější formě

¹²² Tamtéž, s. 924

¹²³ MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČTA. *Základy penologie*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1248-X, s. 35

¹²⁴ BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-024-2, s. 108

výjimečného trestu, kteří se mohou účastnit aktivit společně s jinými odsouzenými.¹²⁵

5.2.4 Vybrané negativní jevy uvěznění

Izolace od společnosti, omezení osobní svobody a rozhodování, jež jsou vystaveny osoby ve výkonu trestu odnětí svobody, s sebou nese určitá rizika jako je vzájemná demoralizace vězňů, černý trh se zakázanými věcmi, anomální chování, prizonizace, agrese, zneužívání návykových látek a nebo sebevražedné sklony.

Z hlediska doživotně odsouzených se může významně projevat prizonizace, což je postupné přizpůsobování se vězeňskému prostředí. Tento proces má dva aspekty institucionalizaci a ideologizaci. Institucionalizaci lze chápat jako adaptaci vězně na vězeňské prostředí za účelem snazšího života ve výkonu trestu. U dlouhodobě odsouzených může nabývat takového rozměru, že dojde k tomu, že pro vězně je život ve vězení jediným představitelným a v jiném prostředí nedokáže normálně fungovat.¹²⁶ Institucionalizace se často projevuje tím, že vězeň se naoko chová poslušně, což u vězeňského personálu vzbuzuje dojem „dobrého vězně“ a škodí procesu resocializace. Tento jev je nejčastějším u dlouhodobě vězněných nebo u recidivistů, jež si navykli vězeňskému způsobu života. Naopak u prvovězněných často nastává odpor vůči takové adaptaci na pobyt ve vězení, který je „institucionalizovanými vězni“ postihován šikanou, násilím nebo schválnostmi vůči takovému vězni jako je například podstrkování nedovolených předmětů do jeho osobních věcí za účelem potrestání tohoto vězně, nebo přemístění v rámci věznice.¹²⁷ Ideologizace je přejímání hodnot, názorů a norem chování zaběhlých u různých skupin odsouzených, přičemž tyto skupiny v podstatě ovládají kriminální živly.¹²⁸ Ne všichni vězni se s takovým chováním

¹²⁵ Tamtéž, s. 121

¹²⁶ MAŘÁDEK, Vladimír. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. ISBN 80-7042-256-4, s.59

¹²⁷ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0, s. 120

¹²⁸ MAŘÁDEK, Vladimír. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. ISBN 80-7042-256-4, s.59

vnitřně ztotožňují, ovšem z důvodu strachu z vybočení, nebo z touhy se zavděčit ostatním, se jím navenek taktéž prezentují. Prizonizace je tedy jevem nežádoucím, ale v praxi velmi častým a myslím si, že není snadné proti němu bojovat, protože subkultura ve věznicích je za dlouhá léta vybudována na takové úrovni, že je často těžké ji odhalit, natož odstranit.

Sebepoškozování neboli automutilace je ve vězeňském prostředí velmi častým jevem a zpravidla není projevem poruchy osobnosti, nýbrž účelovým jednáním. Nejčastějšími druhy sebepoškozování jsou pořezání se střepy nebo břity na rukou, polykání cizích předmětů, intoxikace chemikáliemi nebo léky, způsobování si zánětů, nemocí. Sebevražedné jednání se vyskytuje sice v menší míře, avšak není jevem až tak výjimečným. Sebevražda je úmyslné usmrcení sebe sama, obvykle jako reakce na tíživou životní situaci, nebo z důvodu ztráty smyslu života. Stejně tak může být projevem duševní nemoci¹²⁹, avšak ve vězeňském prostředí jsou důvody k sebevraždě, nebo k jejímu pokusu, spíše jiné. Motivací odsouzených k sebevražednému jednání je zpravidla:¹³⁰

- zátěž situace uvěznění
- výčitky svědomí
- odplata vězeňskému personálu za jejich nevyhovění vězni, nebo nátlak na ně
- snaha „udělat ze sebe blázna“
- citové vydírání
- snaha vyvolat lítost a solidaritu okolí

Úkolem vězeňské služby je zkoumat příčiny sebevražedného jednání a rozlišit účelové a demonstrativní sebevraždy, nebo pokusy o ně, od těch patologicky motivovaných. Měli by sledovat varovné signály u vězněných osob, jimiž jsou například smutek, úzkost, deprese, zhoršení chování nebo pracovní morálky, izolace, rozmluvy o smrti, agresivita, nebo sebepoškozování. Při podezření na základě varovných signálů, je vhodné pozorovat chování této osoby, klidná

¹²⁹ *Velký sociologický slovník*. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1., s. 973-974

¹³⁰ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0, s. 125

komunikace s ní, zjištění informací o záměru spáchat sebevraždu, případně o tom, zda se již v minulosti o suicidium pokusila, případně jí domluvit sezení u specialisty.¹³¹ Jana Tlapák Navrátilová uvádí výzkum, který byl proveden v roce 2009, jehož se zúčastnilo 13 doživotně odsouzených, týkající se problému, jimž musí tito vězni čelit. Jako nejčastější problémy uváděli¹³²:

1. *Toužím, aby se uplynulý čas vrátil zpět.*
2. *Zlobím se sám na sebe.*
3. *Postrádám někoho.*
4. *Cítím, že zde promarňuji svůj život.*
5. *Postrádám život ve společnosti.*

V těchto problémech spatřuji možnost motivace k sebevražednému jednání právě zejména u doživotně odsouzených osob. Zejména to, že mají pocit, že promarňují svůj život, v nich může vyvolat snahu ukončit jej, jelikož zůstat dál na tomto světě nemá význam, když propuštění na svobodu je v nedohlednu a nejisté. Stejně tak zloba na sebe sama může vést k sebeagresi, případně až k sebeusmrcení.

Osobám ve výkonu trestu odnětí svobody scházejí věci, které jsou ve věznicích zakázané, nebo těžce sehnatelné, a které byly před uvězněním běžnou součástí jejich života. Z tohoto důvodu se ve vězení rozmohl černý trh, který funguje jako pavičina neformálních trhů se zbožím jak dovoleným, tak nedovoleným. Funguje díky vlivným a bohatším vězňům, kteří na objednávku za úplatu shání nedostupné zboží pro ostatní vězně. Jedná se o různé druhy potravin, alkohol, cigarety, drogy, mobilní telefony, případně i zbraně. Nezřídka jsou předmětem obchodování i homosexuálně orientovaní vězni, nebo ti, kteří jsou ochotni se k homosexuálním sexuálním službám propůjčit. Další službou, kterou

¹³¹ JÚZL, Miloslav. Smrt za mřížemi: Sebevraždy vězňů. *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2013, 2013(3), ISSN 1213-9297, s. 16-19

¹³² TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010. Teoretik. ISBN 978-80-87212-41-7, s. 183

je možné si zaplatit je i zprostředkování vynášení či předávání informací takzvaně „zvenku“.¹³³

5.3 Kazuistika

5.3.1 Miloslav Širůček

Ve věku osmadvaceti let byl dne 7. dubna 2005 Krajským soudem v Českých Budějovicích odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí. Čin, za který byl takto odsouzen byl senátem výše zmíněného krajského soudu kvalifikován jako trestný čin vraždy podle § 219 odstavce 1 a 2 písmena a) a h) zákona č. 140/1961 Sb., trestního zákona, tedy úmyslné usmrcení dvou a více osob z jiné zvlášť zavrženíhodné pohnutky. Současně si nelegálně opatřil zbraň, což soud kvalifikoval jako nedovolené ozbrojování podle § 185 odstavce 1 téhož zákona. Dne 22. listopadu 2004 v místě trvalého pobytu svých rodičů v časovém horizontu 31 minut úmyslně usmrtil výstřely z devítiranného revolveru svého otce, matku i bratra. Revolver si opatřil bez povolení v domě svých rodičů z vlastnictví otce, krátce před činem. Poté odcizil přesně nezjištěnou finanční hotovost v řádu desítek tisíc a revolveru se zbavil vhozením do rybníka, v němž byl při vyšetřování nalezen. Při ohledání domu rodičů byla tělo matky nalezeno v dětském pokoji v úložném prostoru postele zabalena do deky, stejně jako tělo otce, které bylo nalezeno taktéž v úložném prostoru postele, avšak v ložnici. Tělo jeho bratra bylo zaházeno uhlím v kotelně. V přípravném řízení i v hlavním líčení vypověděl, že po usmrcení bratra se vrátil zpět do domu, kde ležela těla jeho rodičů, která zamotal do dek a odklidil do úložných prostor a začal uklízet krev z podlahy, zdí a dalšího nábytku. Poté odjel i s odcizenou hotovostí za svou přítelkyní.

Trestní stíhání bylo zahájeno 26. listopadu, při výslechu vypověděl, že při hádce s rodiči se neovládl, vzal revolver a začal střílet a poté zastřelil i svého bratra, uvedl, že svého činu lituje. Stejně vypověděl v řízení o návrhu na vzetí do vazby. Ve své výpovědi 6. prosince však obrátil a tvrdil, že se vrátil domů, potkal

¹³³ ČERNÍKOVÁ, Vratislava. *Sociální ochrana: terciární prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008. Vysokoškolské učebnice. ISBN 978-80-7380-138-0, s. 125-126

bratra v kotelně a ptal se jej, zda je otec již doma a jestli matka spí. Jeho bratr na něj prý bez odpovědi vytáhl revolver, přemohl jej a začal jej škrtit a sebral mu zbraň. Poté utekl do domu, kde našel mrtvé své rodiče. Vrátil se zpět do kotelny, kde jej jeho bratr opět napadl, tak na něj začal střílet. Ve výpovědi uvedl, že rodiče usmrtil jeho bratr a on pak usmrtil pouze jej, stejně tak vypověděl v hlavním líčení před soudem.

Na základě zajištěných důkazů však tato verze byla vyloučena a ukázalo se, že jeho první odpověď se zakládala na pravdě.

Ze znaleckých posudků z oborů psychologie i psychiatrie vyplynulo, že netrpěl žádnou duševní poruchou ani chorobou a v době činu si byl naprosto vědom svého jednání a jeho následků. Otce zavraždil s cílem jej umlčet, matku pak jako svědka a bratra z nenávisti, kterou projevil ve svých výpovědích, kdy jej obvinil z vraždy jejich rodičů. Psycholog uvedl, že anomální osobností, je obdařen kvalitním intelektem, využívá jej při lhaní a manipulování s okolím, což se projevilo v jeho odporujících si výpovědích. Současně nevyloučil možnost jeho resocializace a psychiatr uvedl, že jeho pobyt na svobodě není z psychiatrického hlediska nebezpečný pro společnost. Soud v odůvodnění uvádí, že ačkoli nebyl znaleckým posudkem zjištěn sklon k agresivnímu jednání, je nebezpečný, jelikož integrace jeho osobnosti je v zátěži snižena a to může vést k impulsivnímu jednání.

Popravu blízkých osob hodnotil jako nejzávažnější kriminální jednání vymykající se běžným měřítkům. Přihlédl i k jeho dosavadnímu životu a chování vůči společnosti a hodnotil jej jako poškozující společnost, a z toho důvodu je třeba ji před takovým člověkem chránit, čímž je naplněno ustanovení § 29 odstavce třetího písmena b) trestního zákona. Následek jeho jednání posoudil jako zvláště těžký a těžko napravitelný ve smyslu téhož odstavce § 29 písmena a). Zavrženíhodný způsob provedení spatřoval soud v popravě tří osob, navíc osob příbuzných. Zavrženíhodnou pohnutkou byla motivace k zavraždění otce z důvodů neshod mezi nimi, matky jako svědkyně a bratra z čisté nenávisti k němu. Ač se znalci shodně vyjádřili, že resocializace pachatele je možná, soud

zhodnotil, že k nápravě pachatele takového odporného činu, nepostačí výjimečný trest odnětí svobody nad 15 do 25 let. Soud vyslovil, že ač si pachatel uvědomoval své jednání a jeho následky, neupustil od svého jednání a z toho důvodu vidí možnost nápravy kratším trestem než doživotním, nepříznivě.¹³⁴

Odsouzený neuspěl ani s odvoláním u Vrchního soudu v Praze, ani s dovoláním u Nejvyššího soudu České republiky. Oba soudy vyšší instance potvrdily závěry Krajského soudu v Českých Budějovicích. Jako hlavní dovolací důvod byl uveden to, že uložení trestu odnětí svobody si vyžaduje účinná ochrana společnosti. Nejvyšší soud v odůvodnění „*shledal, že právní závěr o naplnění znaku „účinné ochrany společnosti“ ve smyslu § 29 odst. 3 písm. b) tr. zák. jako jedné z podmínek vyžadovaných zákonem pro uložení trestu odnětí svobody na doživotí, je naplněn i v případě, je-li dostatečný podklad o tom, že občané na internetových stránkách vyjádřili, že čin, za nějž má být trest odnětí svobody na doživotí ukládán, jimi silně otřásl a měl na ně i jiný negativní dopad. V této projednávané věci tak byl uvedený zákonný požadavek dostatečně prokázán..... Zvýšenou nevoli respondenti vyjádřili především s ohledem na skutečnost, že se jedná o čin, při kterém byly ve velice krátkém časovém úseku usmrceny tři osoby, což bylo důvodem, že obviněného v této souvislosti označují za hromadného vraha. Nejvyšší soud k této okolnosti považuje za vhodné poznamenat, že to jsou právě hromadní vrazi, před kterými se obyvatelé cítí vysoce ohroženi, a proto je také tato skutečnost jednou z okolností, pro níž čin veřejností otřásl do té míry, že v této souvislosti byla vysokým počtem osob znovu otevřena otázka účelnosti a vhodnosti ukládání trestu smrti právě v případě hromadných vražd. Takto vyjadřované „diskusní příspěvky“ odrážejí mimo jiné i obavy z pachatelů vražd více osob, jak tomu bylo v tomto případě.“¹³⁵*

¹³⁴ Rozsudek Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 7. dubna 2005, sp.zn. 9 T 2/2005-647

¹³⁵ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 12. 7. 2006, sp. zn. 8 Tdo 763/2006

6 Závěr

Trest jakožto sankce, kterou stát uplatňuje vůči jedincům, kteří se dopustí trestné činnosti, funguje ve společnosti již po několik tisíciletí. Nejdříve existoval ve formě práva obyčejového, nepsaného, později ve formě písemné. Již tenkrát společnost vyžadovala potrestání těch, kteří se provinili proti nějakému řádu. Počátky trestu jsou spojeny s krutými nelidskými tresty a trest smrti byl uplatňován až do nedávné doby, do roku 1990. V posledních letech své existence nebyl již trestem běžným, jak tomu bylo dříve, ale uplatňoval se v případech výjimečných, o čemž svědčí i to, že byl v trestním zákoně č. 140/1961 Sb. později právě výjimečným nazván. S rostoucím významem základních lidských práv a svobod bylo nutné trest, který jim naprosto odporoval, zrušit. S vývojem trestu se měnil i jeho účel. Počátky trestání jsou spojeny především s teorií odplaty, na základě níž byly tresty většinou stejně kruté jako spáchané zlo, za něž měly být odplatou, často dokonce krutější. Novější teorie, relativní, odmítá účel trestání ve smyslu „*Trestá se, protože bylo páčáno zlo*“, nýbrž je podle ní smyslem trestu odstrašení od páčání trestné činnosti a snaha tak působit na pachatele trestných činů i pachatele potencionální, tedy zbytek společnosti. Někdy je nazývána teorií prevence, jelikož se řídí heslem „*Trestá se, aby nebylo páčáno zlo.*“ Dnešní pojetí trestu u nás v sobě obsahuje složky obou těchto teorií, lze tedy říci, že je teorií smíšenou. Působí jako odplata, respektive újma tomu, kdo se trestněprávně provinil a zároveň působí preventivně a snaží se napravit pachatele trestné činnosti. V aktuální právní úpravě je účel trestu vyjádřen pomocí zásad zákonnosti, přiměřenosti, humanity sankcí, individualizace, personality a neslučitelnosti sankcí u téhož pachatele, které jsem rozebírala v kapitole první.

Výjimečnost trestu nad 20 do 30 let a trestu doživotního tkví nejen v jejich délce, ale i v četnosti ukládání. Takový trest není „*denním chlebem*“ justice, právě díky zákonem vymezeným přísným podmínkám jeho ukládání. Především s doživotním trestem, jako trestem nejvyšším, jsou spojeny taxativní podmínky, od nichž se soud nemůže žádným způsobem odchýlit a zároveň je doživotně odsouzeným poskytována „zvýšená ochrana“ tím, že mohou podat dovolání bez dalšího. Z hlediska ukládání doživotního trestu, jsou mimořádně důležité znalecké posudky, které často mohou být důvodem pro to, že soud se přikloní k uložení

doživotí, nebo naopak od něj ustoupí kvůli posouzení, že je zde možnost resocializace pachatele. Pokud psycholog posoudí, že možnost nápravy pachatele zvláště závažného zločinu, v drtivé většině případů vraždy, je možná za dobu kratší, může soud uložit mírnější formu výjimečného trestu.

Jak jsem již zmínila výše ve své práci v kapitole o mladistvých delikventech, při studiu této problematiky mě velmi znepokojil fakt, jak byl zákonodárce mírný ve výměře trestního opatření odnětí svobody. Nejen zákonodárce, ale i soudy nesčetněkrát, především v případech vraždy, ukládají z mého pohledu příliš mírné tresty. Ačkoli je mi známo, že restorativní justice se spíše snaží příznivě ovlivnit pachatele provinění a předcházení jejich páčání a ochranu mladistvého před nepříznivými vlivy, než by požadovala způsobení mu újmy, uvítala bych zvýšení trestní sazby za takové činy. Zarážejícím také je, jak brutálních činů jsou schopni se mladiství, někdy i děti, dopustit. Je zřejmé, že někdo musel pochybit v jejich výchově, avšak špatná výchova, nebo prostředí, v němž vyrůstají, nemůže být jediným důvodem pro to, že se rozhodnou spáchat něco tak nelidského. Také si myslím, že mladiství ve věku 15 až 18 let, jsou až na výjimky, dostatečně rozumově vyspělí, aby si uvědomovali, co svým jednáním způsobí a jaké to bude mít následky.

Co se týče výkonu výjimečného trestu, zejména toho doživotního, je s takto odsouzenými, z mého pohledu zacházeno se speciální péčí, speciálnost ve výkonu takového trestu potvrzuje i právní úprava, která obsahuje několik diferenciací vůči ostatním odsouzeným. Především zpočátku výkonu mohou být takto odsouzení nebezpeční, jak sobě, tak svému okolí. Později se většina z nich smíří se svým trestem, a jelikož spousta doživotně odsouzených oplývá průměrným, či nadprůměrným intelektem, dokáží se slušně chovat i spolupracovat s personálem věznic. Speciální přístup k těmto vězňům je odůvodněn i tím, že téměř všichni trpí některou z poruch osobnosti, proto je u nich důležitá psychologická, někdy i psychiatrická péče. Při návštěvě ve Věznicí Horní Slavkov, kde je umístěno několik doživotních vězňů, jsme se mohli přesvědčit o tom, že jsou ubytováni v celách po jednom, a že i oni mají možnost pracovního zařazení, i když odděleně od ostatních.

Milost či amnestie a především možnost podmíněného propuštění z výkonu trestu může být z pohledu odsouzených „světlem na konci tunelu“ a může je motivovat ve snaze se polepšit a pozitivním směrem změnit. Kladně hodnotím zvýšenou hranici pro možnost podmíněného propuštění u pachatelů taxativně vymezených závažných trestných činů na dvě třetiny vykonaného trestu a u doživotně odsouzených tak, že je možno je podmíněně propustit nejdříve po odpykání si 20 let ve vězení.

Předchůdcem doživotního trestu, jakožto prostředku ultima ratio dnešního systému trestněprávních sankcí, byl trest smrti. I v dnešní moderní společnosti je v některých kulturách uplatňován, a i ve státech, kde byl již zrušen, je často diskutovaným tématem. Svůj názor na absolutní trest jsem již v této práci vyslovila výše, nejsem příznivcem tohoto trestu, avšak ani zatvrzelým odpůrcem. Jsou osoby, které páchají tak zavrženíhodné činy, že by možná i takový trest zasluhovaly. Problém však vidím v tom, že trest smrti se nedá vrátit a v případě pochybení v trestním řízení, které ani v dnešní době nelze vyloučit, by mohlo dojít k justičnímu omylu s tragickým nenapravitelným následkem.

Při studiu problematiky výjimečného trestu jsem si uvědomila, jak těžký úkol nese soud při rozhodování v případech, kdy se pachatel dopustil brutálního zločinu vraždy, a musí rozhodovat nezaujatě a spravedlivě, i když z lidského hlediska má i soudce k takovému zločinci odpor a nebýt v postavení, jaké zaujímá, žádal by pro něj trest nejtvrdší, stejně jako široká veřejnost. Musí důkladně posoudit všechny skutečnosti a řádně odůvodnit závěry, které jej vedly k uložení výjimečného trestu a takové závěry musí korespondovat s podmínkami, jež jsou zákonem stanoveny pro možnost uložení takového trestu. Při psaní této práce se můj postoj vůči trestu smrti změnil z velmi příznivého zastávce k pozici mezi zastáncem a odpůrcem.

7 Resumé

Exceptional punishment has a specific position in the system of criminal sanctions in the Czech Republic. This specific status results from the imprisonment frequency, and the length of its duration.

Exceptional punishment replaced the death penalty after the revolution in 1989 and nowadays the Czech legal system knows two variants of this punishment. The first is imprisonment for 20 to 30 years and the second is life imprisonment.

The aim of this thesis is to create a comprehensive picture about the conditions of imposing both of these imprisonments under the light of judicial jurisprudence and to outline some problematic aspects of exceptional punishment in terms of penology. This thesis also tries to show exceptional punishment from the perspective of forensic psychology mainly the psychological consequences of this punishment.

The concept of this thesis is general and brief to analyze the aim of criminal punishment in the Czech legal system, then the conditions of exceptional punishment and the possibilities of conditional release from imprisonment. The next parts of the thesis are focused on exceptional punishment in terms of penology.

These also contain historical excursions about death penalty in on our land with some opinions for and against its reintroduction into the Czech legal system

The conclusion of the thesis then compares and shows the differences between exceptional punishment on adult convicted offenders and juvenile convicted offenders. A comparison is shown through individual judgments of the Czech criminal courts.

8 Použité prameny a literatura

MONOGRAFIE A UČEBNICE

BLATNÍKOVÁ, Šárka. *Dlouhodobé tresty odnětí svobody*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-024-2

ČERNÍKOVÁ, Vratislava et al. *Sociální ochrana. Terciální prevence, její možnosti a limity*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2008. ISBN 978-80-7380-138-0

ČÍRTKOVÁ, Ludmila. *Forenzní psychologie. 2., upr. vyd.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-213-4

FRANCEK, Jindřich. *Velké dějiny zemí Koruny české*. Praha: Paseka, 2011. ISBN 978-80-7432-000-2

JARCOVSKÁ, Lucie a Petr KOTULAN, ROZUM, Jan, ed. *Institut dohledu u podmíněného propuštění: závěrečná zpráva z výzkumu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2004. Studie (Institut pro kriminologii a sociální prevenci). ISBN 80-7338-026-9

KALVODOVÁ, Věra. *Postavení trestu odnětí svobody v systému trestněprávních sankcí*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita v Brně, 2002. ISBN 80-210-3025-9

KALVODOVÁ, Věra. *Trest odnětí svobody na doživotí*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. ISBN 80-210-1197-1

KALVODOVÁ, Věra. *Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody: komentář*. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2012. Komentáře (Wolters Kluwer ČR). ISBN 978-80-7357-706-3

KAPLAN, Karel. *Největší politický proces M. Horáková a spol.* 2. vyd. Brno: Doplněk, 1996. Knihy dokumenty. ISBN 80-85765-58-6

KLÍMA, Karel. *Komentář k Ústavě a Listině. 2., rozš. vyd.* Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2009. ISBN 978-80-7380-140-3

KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Beckovy právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2

KUKLÍK, Jan. *Vývoj československého práva 1945-1989*. Praha: Linde, 2009. ISBN 978-80-7201-741-6

LIŠKA, Otakar. *Tresty smrti vykonané v Československu v letech 1918-1989*. 2., opr. a rozš. vyd. Praha: Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu SKPV PČR, 2006. Sešity (Úřad dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu PČR). ISBN 80-86621-09-X

MAŘÁDEK, Vladimír. *Výkladový slovník penologie*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2003. ISBN 80-7042-256-4

MEZNÍK, Jiří, Věra KALVODOVÁ a Josef KUČHTA. *Základy penologie*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995. Edice učebnic Právnické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. ISBN 80-210-1248-X

NOVOTNÝ, Oto. *O trestu a vězeňství: studie o funkcích trestu v soudobé naší společnosti*. 2. vyd. Praha: Academia, 1969

PAVLOVSKÝ, P. a kol., *Soudní psychiatrie a psychologie*. Grada Publishing: Praha, 2009, ISBN 978-80-247-2618-2

PLACHÝ, Jiří a Ivo PEJČOCH. *Masarykovy oprátky: problematika trestu smrti v období první a druhé Československé republiky 1918-1939*. Cheb: Svět křídel, 2012. Svět křídel. ISBN 978-80-87567-21-0

PRAŠKO, Ján. *Poruchy osobnosti*. 2. vyd. Praha: Portál, 2009. ISBN 978-80-7367-558-5

SCHELLEOVÁ, Ilona. *Právní postavení mladistvých*. Praha: Eurolex Bohemia, 2004. ISBN 80-86432-82-3

ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL a Josef KUČHTA. *Trestní právo procesní*. 4., přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Academia iuris (C.H. Beck). ISBN 978-80-7400-496-4

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní zákoník: komentář*. 2. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2012. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-428-5

ŠÁMAL, Pavel. *Zákon o soudnictví ve věcech mládeže: komentář*. 3. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2011. Beckova edice komentované zákony. ISBN 978-80-7400-350-9

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. V Praze: C.H. Beck, 2013. Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0

TLAPÁK NAVRÁTILOVÁ, Jana. *Výjimečný trest*. Praha: Leges, 2010. Teoretik. ISBN 978-80-87212-41-7

Velký sociologický slovník. Praha: Karolinum, 1996. ISBN 80-7184-164-1

ODBORNÉ ČLÁNKY

JŮZL, Miloslav. Smrt za mřížemi: Sebevraždy vězňů. *České vězeňství*. Praha: Vězeňská služba České republiky, 2013, 2013(3), ISSN 1213-9297

SOTOLÁŘ, Alexander, VÁLKOVÁ, Helena. Trestní opatření v trestních věcech mladistvých (2. část). *Trestněprávní revue*. 2005, č. 3

TUČEK, M., *Postoje občanů k trestu smrti*. Centrum pro výzkum veřejného mínění: Praha, 2017

INTERNETOVÉ ZDROJE

<https://www.beck-online.cz/>

<https://cvvm.soc.cas.cz/cz/>

<https://www.judikaty.info/>

www.policie.cz/statistiky-kriminalita.aspx

<https://www.vscr.cz>

JUDIKATURA

Nález Ústavního soudu ČR sp.zn. IV. ÚS 463/97, [47/1998 USn.]

Rozhodnutí Nejvyššího soudu, 7 Tdo 155/2013, [NS 602/2013]

Nejvyšší soud ČSSR, Tpjf 30/76, [R 41/1976 tr.]

Rozhodnutí Vrchního soudu v Olomouci ze dne 28. 6. 2005, sp. zn. 4 Tmo 17/2005

Rozhodnutí Nejvyššího soudu Československé republiky ze dne 13. května 1960, *Tzv 10/60, [R 12/1961 tr.]*

Rozhodnutí Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 7. dubna 2005, sp.zn. 9 T 2/2005-647

Rozhodnutí Nejvyššího soudu ze dne 12. 7. 2006, sp. zn. 8 Tdo 763/2006

PRÁVNÍ PŘEDPISY

Dekret č. 16/1945 Sb., presidenta republiky o potrestání nacistických zločinců, zrádců a jejich pomahačů a o mimořádných lidových soudech

Listina základních práv a svobod vyhlášená usnesením předsednictva České národní rady č. 2/1993 Sb.

Výnos č. 75/1939 Sb., o zřízení Protektorátu Čechy a Morava

Vyhláška č. 345/1999 Sb., Vyhláška Ministerstva spravedlnosti, kterou se vydává řád výkonu trestu odnětí svobody

Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky

Zákona 117/1852 Ř. z., o zločinech, přečinech a přestupcích

Zákon č. 86/1950 Sb., trestní zákon

Zákon č. 140/1961 Sb., trestní zákon

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník